

Pintér Jenő

GVADÁNYI JÓZSEF

Érc- és Ásványbányászati Múzeum
R u d a b á n y a
2005

Pintér Jenő

GVADÁNYI JÓZSEF

Érc- és Ásványbányászati Múzeum
R u d a b á n y a
2005

Sajtó alá rendezte, szerkesztette,
utószóval és bibliográfiai kiegészítéssel ellátta:

HADOBÁS SÁNDOR

A borítón:

Gvadányi József arcképe.

(Ismeretlen festő aquarellje. Az egykor *Ernst Lajos* gyűjteményében levő
kép a II. világháborúban elpusztult, de szerencsére *Széchy Károly*

Gvadányi-életrajza 1894-ben közölte színes
reprodukcióját, így legalább ilyen formában ránk maradt.)

ISBN 963 86575 4 5

Felelős kiadó: *Hadobás Sándor* múzeumigazgató.
K-B Aktív Nyomda, Miskolc. Felelős vezető: *Kása Béla*.

Az 1790-es években egy kiválóan magyaros szellemű poéta vonta magára kortársai figyelmét: *gróf Gvadányi József*. A mai ízlés ritkán talál élvezhető helyeket régebbi irodalmunkban, a magyar világ igazi képe is csak elvétve bontakozik ki a XVIII. századi prózai és verses elbeszélő munkákból, annál nagyobb ennek a patriarkális stílusú, magyaros kedélyű, nemzeti lelkű írónak érdeme. Könyveivel bizvást emulathatunk ma is.

Gróf Gvadányi József 1725. október 16-án született *Rudabányán*, *Borsod* megyében. Ősei a XVII. század derekán származtak át *Olaszországból Magyarországra*, s a *Habsburg-ház* szolgálatában vitézül harcoltak a törökök és kurucok ellen. *Gvadányi József* is a katonai pályára készült, de előbb a jezsuiták egri kollégiumában elvégezte gimnáziumi tanulmányait, majd beiratkozott a nagy-szombati egyetemre, megszerezte a filozófiai baccalaureatust, s mint a bölcséleti tudományok borostyánosa állt be katonának, tizennyolc éves korában, *Mária Terézia* királynő zászlai alá. (1743.) Végigküzdötté az osztrák örökösödési háborút, kedvére csatázott a hétéves háborúban, közben megnősült, de nejeének korai halála még inkább növelte a katonai élet iránt érzett szenvedélyes szeretetét. A háborúk lezajlása után évekig a felső-tiszai falvakban szállásolt ezredével, utóbb *Galíciába* helyezték át; innen ment, mint lovasgenerális, negyven évi szolgálat után nyugalomba. (1783.) Ekkor újból megházasodott, s szakolcai házában gazdálkodással és írogatással töltötte napjait. 1801. december 21-én, életének hetvenhetedik évében halt meg *Szokolcán*. Víg kedélyű katona volt, jólelkű magyar úr. Családi hagyományai konzervatív mágnássá avatták, katonai pályája lojális alattvalóvá tette, jezsuita tanárai buzgó katolikussá nevelték. A régi világrendhez szító, deákos tanultságú huszártiszt semmitől sem borzadt inkább, mint a francia forradalom szabad eszméitől. Mint költő a régi magyar poétákat követte, példaképe *Gyöngyösi István* volt. Azt tartotta mesteréről, hogy hozzá hasonló költőt nem szült magyar anya.

ADATOK GVADÁNYI JÓZSEF ÉLETÉHEZ

1664. – *Alessandro de Guadagnis* olasz őrgróf, császári tábornok hősi halált hal a törökök ellen vívott szentgotthárdi ütközetben; fia, *Gvadányi Sándor* őrnagy, itt marad *Magyarországon*. (Az előkelő olasz család törzsfészke *Arezzo* és *Firenze*. Az olasz ág a XVIII. században előkelő katonákkal és papokkal díszesítette fényes családfáját; a francia ág a XVI. században szakadt *Lyon* vidékére; a magyar ág I. Lipót király uralkodása alatt gyökerezett meg hazánkban. *Gvadányi Sándor* a kuruc-labanc harcok korában a *Borsod megyei Szendrő* várának parancsnoka, 1684-ben nőül veszi gróf *Forgách Dorottyát*, 1686-ban lengyel grófságot kap *Sobieski János* királytól, az 1687. évi országgyűlés mint magyar gróftot honosítja. Az idegen katonából magyar földbirtokos lesz, egyik fia *II. Rákóczi Ferenc* fölkelése idején már a kurucok között harcol.)

1725. – *Gvadányi József* születésének éve. Október 16-án születik Borsod megye egyik magyar falujában, *Rudabányán*. (Atyja, *Gvadányi János* császári és királyi lovaskapitány, a szendrői várparancsnok fia; anyja báró *Pongrácz Eszter Nyitra megyei* úrnő; mindketten katolikus vallásúak. Tíz testvére közül hét kisgyermek korában, három felnőtt korában hal el.)

1734. – *Gvadányi Józsefet* tízéves korában beadják az egri jezsuiták gimnáziumába. (Addig otthon tanul. Falujában szülei módos földesurak, övük a rudabányai ércbányák haszna. *Egerben* a városban fogadnak neki szállást, mert itt a jezsuitáknak nincs internátusa. Házitanítója segítségével évről-évre eredményesen tanulja *Alvarus* latin nyelvtanát, majd *Cicero*, *Livius*, *Vergilius* és *Horatius* szövegeit.)

1740. – A gimnázium hat évfolyamának elvégzése után az egyik ifjúsági hitbuzgalmi egyesület nevében latin beszéddel üdvözli a jezsuiták egri házának iskolalátogató vendégeit: a *Heves*

megyei nemes urakat és az egi világi papság tagjait. (Olyan jól tud latinul, hogy nemcsak szabatosan fogalmaz és beszél, hanem verse-lő készsége is van. A vakáció után szép bizonyítványokkal megy a nagyszombati katolikus egyetem filozófiai tanfolyamára.)

1743. – Befejezi filozófiai tanulmányait a nagyszombati egye-temen. Kitűnő eredménnyel szerzi meg a baccalaureatust, azután beáll katonának az egyik császári és királyi gyalogezredbe, hogy részt vehessen *Mária Terézia királynő* és *Nagy Frigyes* háborújában. (Tisztképző intézet ezidőtájt nincs. Az úri fiúk rövid ideig tartó gyakorlati kiképzés után tisztekké lesznek, a nem-nemesemberek fiai közkatonák maradnak. A tizennyolc éves ifjú hamarosan zászlósi, majd hadnagyi rangot kap.)

1746. – A franciaországi és piemonti határon a franciák hadifogságába esik. (Előzőleg a cseh, porosz és olasz hadszíntéren vitézül harcol, bámulatosan nagy menetekben vesz részt.)

1747. – Hadifogságából kicserélik, bevonul ezredéhez, *Nizza* táján súlyosan megsebesül, a franciák zsoldjában álló svájciak átlövik ballábát. (Felgyógyulása után *Génua* környékén harcol, előléptetik főhadnaggyá. A béke megkötése után 1748-ban hazatér *Magyarországba*.)

1752. – Nőül veszi báró *Horeczky Franciskát*. (Az előző évben átlépett az egyik lovasezredbe, mint huszárkapitány *Nyitra megyében* állomásozott, ekkor ismerte meg a bárókisasszonyt. Házassága rövid életű. Neje néhány év múlva meghal. Két gyermekét rokonsága segítségével nevelteti.)

1757. – A hétéves háborúban ő is ott van husárjaival *Berlin* megsarcolásánál. (Félelmes lovasrohamai ismertté teszik nevét a porosz tisztek között, díjat tűznek ki fejére, de nem tudják elfogni. Vitézsége jutalmául *Mária Terézia királynő* 1758-ban őrnaggyá nevezi ki.)

1763. – A hétéves háború befejezése után ezredét a *Felső-Tisza* vidékére vezénylik. Egy kis magyar faluban, *Badalón* egyhangú hónapokat tölt. (Szállása a falu végén egy régi temető helyén áll, a ház környékét a *Tisza* hullámai gyakran elöntik, a mocsaras levegő és a férgek tömege erősen kínozza husárjait is, lovait is.)

1765. – Alezredes lesz. *Szatmáron* lakik; sokszor megfordul *Peleskén, Zajtán, Gécen*; a megyebeli nemesi házakban vidám napokat tölt. (Különösen a *Becsky* családdal kerül szorosabb baráti viszonyba. A hagyomány szerint róluk mintázta későbbi verses elbeszéléseinek számos alakját. A komikus családi vonások megörökítéséért a *Becskyek* ifjabb nemzedéke később is nehezelt rá.)

1768. – Áthelyezik *Máramaros* megyébe. (A szolgálat egyre nehezebb, a tiszteket erősen fegyelmezik, gondosabb katonai munkát követelnek tőlük. A bécsi haditanács utasításai egymást érik. A tisztek kedvetlenek, a közkatonák szökdösnek *Lengyelország* felé.)

1773. – Kinevezik ezredessé. (Ezredparancsnokságának nem sokáig örülhet, mert ezredét két év múlva felosztatják, őt magát második ezredesnek rendelik ki az egyik galíciai huszárezredhez. Felosztatott csapattestének számadásai miatt baja támad. A jólelkű parancsnok huszáros könnyelműséggel osztogatta aláírásait, a tiszti becsület szóbeli hangoztatását is elfogadta hivatalos írás helyett, az ellenőrzés hiánya és a vak bizalom megbosszulta magát. Sok igazoló jelentést kellett benyújtania, míg végül a felsőbb katonai parancsnokságok rendbe hozták a megszüntetett ezred szabálytalan ügyeit.)

1783. – Nyolcévi galíciai szolgálata után lovas tábornoki ranggal nyugalomba helyezik. Ötvennyolc éves. *Szokolcára*, a magyar-morva határszélen fekvő *Nyitra megyei* városkába vonul. (A tót és német polgárok között ritkán hall magyar szót, egyébiránt elégedetten él, csak magányos életét unja. 1785-ben másodszer is megnősül, feleségül veszi a már két ízben özvegységre jutott *Szeleczky Katalin* úrnőt. Hatvan éves. Házassága boldog. Élettársával megértik egymást, felesége magyarlelkű gazdasszony, a divatot és cicomát nem kedveli. A házassággal a város egyik legcsinosabb háza a generálisé lesz, a főtéren emelkedő emeletes épületet megújítja, a város végén négy hold földet parknak rendez be. Virágtenyésztése messze földön híres. Parkja mellett ott áll majorja, birtokainak egy része szintén ezen a tájon terül el. Gazdaságát és könyveit egyformán szereti. Néha elmegy a szomszédos földbirtokos-nemesurak

multságaira, olykor a közeli morva grófokkal vadászat, nyáron néhány hétig *Pöstyénben* nyaral.)

1787. – Megkezdí munkáinak kinyomatását. Első könyve, a *Pöstyényi Fürödés*, névtelenül jelenik meg. (Szenvedélyesen keresi az irodalmi kapcsolatokat. Bár erősen katolikus érzelmű, szívesen barátkozik a protestáns írókkal. *Péczei József* komáromi református paphoz 1788-tól írt levelei különösen vonzó megnyilatkozások. Gratulál komáromi íróársának: „*A Magyar Henriás tiszteletes uram munkája! Aki eztet olvassa és az authorát érdemes embernek lenni nem tartja, szánakodásra való az... Ne tartsa terhesnek tudtomra adni születése megyéjét, mert úgy esmérem ki magyarságából, mintha földiek volnánk, én pedig születtem Borsod vármegyében, a Sajó és Bodva vizei között. Házasságom által szegeztetem le ezen tót királyi városba, Szakolcába, ahol is véres magyart csak akkor látok, mikor magamra nézek... Tiszteletes uramnak igaz köteles szolgálja gróf Gvadányi József generális. Költ Szakolcán, die 29. Januarii 1788.*” Mikor *Péczei József* válaszából arról értesül, hogy sejtelve valóság, ujjongva írja sorait: „*Leírhatatlan örömet nemzett szívembe tiszteletes uramnak levelemre tett válasza, annyival is inkább, mivel nemcsak szoros értelemben, hanem valóssággal egész földim tiszteletes uram, mert Rudabánya, mely falu épen a szélén vagyon Borsod megyének, csak kétórányi járóföld Putnokhoz, tiszteletes uramnak születése helyéhez. Meg fogja tehát tiszteletes uram engedni, hogy ennek utána földimnek nevezzem*”. Beszámol kéziratok munkáiról, elmondja néhány írói tervét. „*Ilyenekben gyönyörködöm, lássa, kedves földim uram; és a császár regimentiben levő kapitány fiamban és egy hajadon leányomban.*” Máskor könyvek vásárlására és megküldésére kéri barátját, mert Győr és Komárom táján erre több alkalom kínálkozhatik. „*Heltai Gáspár uram krónikáját szeretném megszerezni, de sem Pozsonyban, sem Nagyszombatban kollektora nincsen, kérem azért bizodalmasan tiszteletes uramat, méltoztassa mind a két részét számomra megszerezni és azokat akár Pozsonyba, akár Nagyszombatba elküldeni, csak tudhassam, kinél kell ezen városokban kerestetni. Kérem aztat is tudtomra adni, kik legyenek Heltai Gáspár és*

Szabó Dávid urak és hol legyen lakásuk?” Némelyik olvasmányról közvetlen szavakkal közli véleményét, így *Dugonics Andrásnak* ezidőtájt megjelent *Etelkájáról*: „*Dugonics András Etelkáját is megszerzettem. A magyarság és gondolatok szépek, és sok vagyon benne, mely hazánk történetét világosítja, csak csekély ítéletem szerint kevesebb példabeszédeket tehetett volna beléje.*” *Rájnis József* verses munkáit nem szereti: „*Én mindig egyenes szívű ember voltam, azért is magyarárn kimondom, hogy nekem nem tetszenek; meglehet, hogy talán mások, jobb ízléssel bírván, szeretni fogják.*”.)

1790. – Szívesen látogatja *Nyitra vármegye* közgyűléseit, részt vesz a budai és pozsonyi országgyűlésen. Mint arisztokrata társainak legnagyobb része, a régi alkotmány visszaállítását kívánja, a *Habsburg-házhoz* rendületlenül ragaszkodik, a nemzeti érdekeket össze akarja egyeztetni a legfelsőbb hadúr és a koronás király óhajtaival. Ebben az esztendőben jelenik meg *Falusi Nótáriusa*. (Hatvanöt éves a költő, de azért még egy évtizeden keresztül bámulatos szorgalommal dolgozik. Élete végét megkeseríti a cenzúra. Világtörténetének hatodik kötetét nem engedik sajtó alá, a munkáját felülbíró katolikus pap szabadgondolkodó felfogást talál benne, a kézirat *Pozsony* és *Buda* közt hanyódik s csak a szerző halála után kerül a nyomdába. *Gvadányi József* vallásos ember volt, verses munkáiban állhatatosan küzdött a vallásellenes törekvések ellen, de *Millot*-átdolgozásának szövegét nem tudta annyira átgyúrni, hogy a cenzor ne bosszankodjék rajta. Az uralkodók, főpapok, mágnások emberi gyarlóságai erősen kiütöztek elbeszéléséből, a forradalmi események kedvező megvilágítást nyertek, ezért a magyar szerzőtől megkövetelték az újabb átdolgozást. Valószínű, hogy a generálisnak már régebben is meggyűlt a baja a cenzúrával, mert magánlevelezésében, hithű katolicizmusa ellenére is, több csípős megjegyzést tesz a papokra.)

1799. – Június havában vendégül látja *Szokolcán* buzgó levelezőtársát, *Baróti Szabó Dávidot*. (A deákos poéta nagy tisztelője a generálisnak, 1794-től kezdve tizenegy episztolát ír hozzá s most hexameterekben örökíti meg emlékezetes együttlétüket. Íme, itt áll

előtte a Morva menti városban a harcok fia, a múzsák főpapja. „*Ó mennyi borostyánt nyert fiatalb lévén, mikoron a francia s prusszus vérében úsztatta lovát! Nem győzheti többé a fegyver-pályát. Meggyengült karja, hajára hószín ült; de hatalmas eszén nem látszik az őszült esztendőök nyoma. Fegyverinél feljebbre megy ékes írótollla, kivált versben.*”)

1801. – Betölti életének hetvenhatodik évét. December 21-én meghal Szokolcán. A ferencrendiek templomába temetik el. (A bécsi Magyar Hírmondó tudósítása szerint: „*Szkalicon december hónapnak 21-én végezte el hosszú és súlyos betegség után világi pályafutását gróf Gvadányi József cs. k. generál-major őnagysága életének hetvenhetedik esztendejében. Ki minekutána minden utolsó szentségekben önnönmaga kívánsága szerint részesítettett volna, példás életéhez hasonló halállal költözött által az örök életre*”. Neje két évvel, leánya nyolc évvel éli túl, ezredes-fia 1828-ban hal meg Pozsonyban. Fiában magva szakad a Gvadányi-nemzetségnek Magyarországon. Szokolcai házuk a báró Zay-család birtokába megy át.)

1862. – A báró Zay-család áruba bocsátja, Szokolca városa megveszi a Gvadányi-házat és -birtokot. (A házat a várostól magánemberek bérlik, olykor üresen áll, később odahelyezik az egyik leányiskolát és kisdédóvó-intézetet. A költőnek, nejének és leányának testi maradványait báró Horeczky Nándor pozsonyi kanonok az 1860-as évek elején a Nyitra megyei Rohó falu templomába szállíttatja, s a Horeczky-család ősi sírboltjába temeti el a főoltár mellé.)

1887. – Szokolca városa emléktáblával jelöli meg a költő egykori házát, a leleplezés alkalmából országos ünnepséget tartanak, emlékének megőrzésére Szokolcán megalakul a Gvadányi-Kör. (Kovács Dénes szerkesztésében ugyanekkor megjelenik a Gvadányi-album.)

1925. – Rudabányán szobrot emelnek a költőnek. (Az életnagyságban készült szobor talapzatán dombormű örökíti meg a lóháton Budára tartó peleskei nótárius alakját.)

I r o d a l o m. – Mindszenty Sámuel: *Ladvocat apátúrnak históriai dictionariuma*. III. köt. Komárom, 1795. (Gvadányi József első életrajza a nagytudományú komáromi református pap lexikonában. Későbbi életírónak ez volt a fő forrása.) – Toldy Ferenc: *A magyar költészet kézikönyve*. II. köt. 2. kiad. Budapest, 1876. – Kovács Dénes: *Gróf Gvadányi József élete és munkái*. Budapest, 1884. – Badics Ferenc: *Gvadányi József és Gaal József*. Pozsony, 1885. – Horeczky Ferenc: *Gvadányi József magyar lovasgenerális emlékezete*. Pozsony, 1887. – *Gvadányi-album*. Szerk. Kovács Dénes. Budapest, 1887. (Kovács Dénes: *Gvadányi élete és művei*; Beöthy Zsolt: *Gvadányi és a Perzsa Levelek*; Marczali Henrik: *Gvadányi mint történetíró*; Erdélyi Pál: *Gvadányi és Gaal*; Solymossy Sándor: *Gvadányi humora*; Franzen Alajos: *A Gvadányi-ház és emléktábla története*; Sz. Kovács Sándor: *Gvadányi-irodalom*.) – Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. III. köt. Budapest, 1894. – Széchy Károly: *Gróf Gvadányi József*. Budapest, 1894. (Magyar Történelmi Életrajzok.) – Négyesy László: *Gróf Gvadányi József és Fazekas Mihály*. Budapest, 1904. (Franklin Társulat Magyar Remekírói.)

EGY FALUSI NÓTÁRIUS

Gvadányi József az Egy falusi nótáriusnak budai utazásával (1790) alapította meg költői hírnevét. Népszerű elbeszélésének hőse, a peleskei jegyző, maga mondja el kalandjait. A tudákos férfiú fellovagol falujából Budára, útközben veszedelmes kalandokon megy keresztül, az ország fővárosában szomorú tapasztalatokat szerez; szinte megkönnyebbül, mikor hátat fordíthat az idegen szokásokon kapkodó német Budának s hazamehet a nemzeti szokásokat követő magyar Peleskére.

A négyesrímű tizenkettősökben írt népies költemény a régi magyar erkölcsök megőrzése érdekében küzd. Legjellemzőbb részei a falujából útra kelő nótárius alföldi kalandjainak leírásában vannak. A nótárius a mű legelején ünnepélyesen bemutatkozik: „*Tekintetes nemes Szatmár vármegyében, / A kecseges Szamos víznek lementében, / Lakásom énnekem van Nagy-Peleskében, / Nótárius vagyok ennek helységében. – Híres Buda várát még sohasem láttam, / Krónikában róla, bár sokat olvastam, / Aztat, hogy láthassam, mindenkor kívántam, / El is tökélettem oda tenni útam*”. Hajdanában – folytatja elbeszélését – *Budán* volt királyaink székhelye, most odahelyezték a törvénykező hivatalokat, onnan kormányozzák az országot; ismerni szeretném a pereskedés rendszerét, fel kell mennem Budára. „*Dolgaim nekem is nehezek és nagyok, / Mivel én falusi nótárius vagyok, / Feltettem, hogy minden dolgommal felhagyok, / Elmegyek, lesz hőség, legyenek bár fagyok*.” Feltettem a nyeret lovam hátára, cipőt, szalonnát, sőt, vöröshagymát tettem a tarisznyámba, megtöltöttem borral a kulacsomat, pénzt raktam erszényembe; azután elbúcsúztam falum népétől, feleségemtől, gyermekeimtől; felpattantam fakómra, egyet rikkantottam, Istenhez fohászkodtam.

Délre harangoztak, mikor *Nagykárolyba* érkeztem. Elmentem egyik ismerősöm házába, szívesen láttak, megvendégeltek. Magam

jó hajdúkáposztát kaptam, bort ittunk rá; lovam abrakot evett és friss vizet ivott egy dézsával. Másnap estére *Debrecenbe* értem. Egy szűcsnél szálltam meg a *Csapó-utcában*, itt is jól tartottak, de a szűcs csak a maga mesterségéről beszélgetett s nem tudta, hogyan folyik a törvénykezés a debreceni kerületi táblán. „*Ó be nagy különbség, gondoltam magamba, / Egy ily nótárius s egy szűcs, mely goromba, / Verbőczyvel tele fejem: övé gomba, / Bölcs tudós a munkám: az övé goromba.*”

Másnap nekivágtam *Hortobágy* pusztájának, ebben a sivatagban szállást kértem egy gulyástól. A legény pompás eledelt készített, soha jobb ízűt nem ettem életemben. Ittunk, pipára gyújtottunk; de íme, azt hittem, az ítélet napja csap reám: oroslánbögéssel rontott felém a gulya. Úgy megijedtem, hogy beleizzadtam, de a gulyás felugrott, hatalmasat kiáltott, kurjantására megállt az egész baromcsorda, mint a kőfal. Akkor a derék pásztor megította a szomjazó barmokat. Továbbhaladva, kilenc bikával találkoztam utamon. A bikák megdühödtek, veszettül bömböltek, rázták a szarvukat, halálos ijedtséggel nyargaltam előlük szegény fakómmal. Borzasztó volt a helyzet. Lovam már alig bírta a vágatást, patkóit lerúgta lábáról, nyergem megoldódott, csaknem a földre zuhantam, a bikák ott zúgtak mögöttem. Utolsó pillanatban jutottam el egy juhnyájhoz. A juhász és két bojtárja látta veszedelmemet; maguk is, hat kutyájuk is a bikák felé rohantak s lefordították rólam a bömbölő szörnyetegeket. Meg akartam köszönni életem megmentését, de nyelvem hebegett, szívem dobogott, lábam reszketett. Féltoltan tettek a juhász szamarára, így vittek tanyájukra, ott bundára fektettek, pálinkát töltöttek belém. Nagyon érzékenyültem s amint valamennyire magamhoz tértem, megköszöntem a juhász jóságát: „*Drága juhász bácsim, én Hypokrátesem, / Te nagy bölcsességű kedves Sokráte-sem, / Én vitéz Hektorom, vitéz Ulissese-m, / Engemet vezérlő hív Ganymedesem*”. A juhász félbeszakított; deákul nem tud – mondá – ezeknek a szenteknek nevét soha nem hallotta; erre én anyanyelvemen beszéltem személyével s megköszöntem neki, hogy megtartotta életemet a bikák között. Bízattam, hogy egész életemben híven szolgálom, szívesen viszem pörös ügyeit, jó

gondozója leszek minden dolgában. Uram – felelt a juhász – nincs nekem bajom másokkal, legfeljebb a farkasokkal, ezekkel meg majd elvégzem pörömet, mert itt vannak a kutyáim. Ha az ember veszedelmet lát folytatta megmentőm – tartozik felebarátjának segítségére sietni; nem is keresztény, ha nem védi meg a bajba jutott embert. Megöleltem a juhászt, még egyszer megköszöntem jószágát, azután tovább lovagoltam a *Tisza* felé.

Tiszafüreden a falu házába szálltam. Hát íme, három német katona dobban a szobámba, mellettük két cigány hegedül, ők maguk vadul hadonáznak kardjukkal, részeg volt mind a három vasas német. Azt hitték, hogy vármegyei komisszárius vagyok s meg akarták bosszulni rajtam sérelmeiket. Az egyik fricskát adott, a másik üstökömet tépte, a harmadik testemet döfölte. Talán le is vágnak kardjukkal, de a falu gazdája könyörögni kezdett értem s azt állította rólam, hogy falusi kántor vagyok. Ha kántor kend – kiáltozták a részeg katonák – akkor énekeljen kend; s én rémültömben rákezdtem egy karácsonyi énekre. Most táncolni kezdtek a katonák, velük együtt kellett ugrálnom nekem is, karddal kényszerítettek a táncolásra. Végre betoppant egy káplár, pálcájával rendet teremtett a vasas németek közt, ott maradtam agyongyötörve. Előálltak most a cigányok, fizetést követeltek a hegedülésért, erre már csakugyan felforrt a vérem, kardot rántottam: mindjárt megfizetek nektek, jól megkardlapozlak benneteket, az lesz a béretek. Ijedten menekült előlem a gaznép.

A *Tisza* vizén kompon vittek át a révészek. A túlsó parton eltévesztettem az utat, itt szörnyű vihar tört rám, lovammal együtt beleestem a *Csörsz árkába*. Koromsötét volt, rettentő mennydörgés csattogott, jég és villám zuhogott az égből. Átkoztam a pillanatot, amikor falumból *Budára* indultam. *Uram Jézus*, segíts! Hálát adok az Istennek, hogy valahogy mégis csak kivergődtem a halál örvényéből és eljutottam egy csikós tanyájára. Becsületes ember volt a csikós, megszártította ruháimat, gondjába vette lovamat. Megvendégelt, lábra állított. Tanyájáról *Jászberény* felé ügettem.

A jászok fővárosában nagy volt a becsületem, mert találkoztam egyik régi iskolatársammal, a város sáfárjával. A városházán teri-

tettek asztalt számomra, barátom úri ebédet rendelt s jó egri bort töltött *Lehel kürtjébe*. Mindegyik vendég jobban ivott nálam, mert ők a borral színig megtöltött kürtöt egyszerre felhajtották, nekem pedig kétszer is pihentetnem kellett, míg magamba töltöttem az italt. Elbúcsúzva a jászberényiektől, *Aszód* felé tartottam, ott megszálltam a fogadóban; *Cinkotán* egy parasztgazda házában pihentem meg; így jutottam el *Pest* városába, onnan a hajóhídon keresztül *Budára*.

Szerencsém volt. A budai parton találkoztam a szatmári bíró fiával, ez nagyon megörült nekem. Diákkorában én voltam a házi tanítója, később jogász lett, most a királyi táblánál volt koncipista. Jogászismerősöm és ennek házigazdája, egy gazdag sörfőző, mindjárt meg hívott magához s így nem vendégfogadóba szálltam, hanem náluk ütöttem tanyát.

Másnap megtekintettem *Budát*. Ez a táj a természet igazi remekműve, a város a szépség valóságos csodája. Nagy házak, templomok, meleg fürdők, kutak mindenfelé; a *Vár* mellékén a tabáni, vízivárosi és óbudai részek; a hegyeken gyümölcsfák, szőlők, borházak; *Buda* és *Pest* között a szőke *Duna*. Drága portékával terhelt hajók úsznak a nagy folyón, vizik az élelmet messze piacokra, a felfegyverzett királyi gályák árbocfáján zászlók lobognak.

Meg kell vallanom, a budai és a pesti népben szörnyűmód csalódtam. „*Véltem, fogom látni nemzetemnek fényét, / Magyar öltözetnek kiválasztott kényét*”, s a nemzeti ruházat helyett idegen módit találtam. Hová tűnt a mente, dolmány, kalpag, csizma, kócsagtoll, párduebőr, kard, buzogány? Hol vannak a leányok magyaros ékességeikkel, hol vannak a menyecskék kivarrott főkötőikkel? „*Ily öltözeteket Budán nem láthattam, / És még magyar szót is csak ritkán hallhattam, / Hogy lehet ez, épen azt meg nem foghattam, / Ezen dolgon méltán én álmélkodhattam.*” Az országházban, a komé-diaházban és a barátok templomában egyformán idegen az emberek beszéde, idegen a gavallérok és dámák viselete. A hídon mindjárt ki is csúfoltam egy magyartalan külsejű urat, hogy, talán köteleken ugráló és drótokon járkáló komédiás, mert annyira neveltséges a ruházata. A fiatalember dühösen förmedt rám: „*Mondá:*

te gazember, tudod, kivel beszélsz? / Született magyar gróf vagyok, tőlem nem félsz? / Akarod, mutassam, hogy csak estvélig élsz? / Avagy olyan éjjen, melyet érni nem vélsz? – Módi ez és minden gavallér most így jár, / Tekintsd őket itten, tekintsed Bécsben bár, / Te ehhez nem értesz, mert vagy ökör, számár, / Érted-e, elmehepsz, vigyen el a tatár!” Nem ijedtem meg, szembefordultam vele: Tudja meg, gróf uram, hogy madarat tolláról, ökröt a szarváról, magyart a gúnyájáról lehet megismerni; az egész világ nyíltan vallja, hogy a magyar öltözet szebb minden más nemzet viseleténél; csak a korcs vér örül az idegen rongynak. „*Nagyságod, hogy magyar, kétségem szavában / Nincsen, de nem tudom, mért jár ily ruhában: / Ha azt le nem veti és jár ily tarkában, / Bécsbe bezáratik bolondok házában. – Hazánkban nemzete volt mindig tündöklő, / Híre-neve fénylett, mint fénylik gyémántkő: / Legyen nagyságod is eleit követő, / Azt ha nem cselekszi, üsse meg a mennykő.*” Ezeket mondva, ott hagytam a grófot, s tovább sétáltam a Duna-parton.

A nótáriusnak számos kalandja akad: *Budán és Pesten* sok gavallért és dámát maga ellen haragít azzal, hogy megkorholja őket idegen-majmolásukért. Ilyen izgatott lelkiállapotban éri *II. József* császár török háborújának híre. Sürög-forog a katonaság, szedik a rekrutákat; vásárolják az élelmet; lázban az egész ország, hadi holmival megrakott szekerek indulnak dél felé, a szarvasmarhák-nak és lovaknak nagy a kelete. A nótárius fakóját is megveszi egy lovaskapitány hatvan aranyért, ő maga pedig megalkuszik a vásáros görögökkel, ezek hat forintért kocsin szállítják el *Szatmár* városába. Egyik fia, *Sándor*, éppen akkor áll be katonának; siratja az öreg, de azután megnyugszik a harcias ifjú elhatározásában; van otthon még egy fia, *Laci*, az ügyis *Peleskén* marad a családban. Mikor hazaérkezik falujába, a községtanács ünnepélyesen fogadja, élén az öregbíróval, kisbíróval, iskolamesterrel és harangozóval. Az üdvözlő beszédre ő is ékes szónoklattal válaszol: „*Hic sum ego, qui sum nagy Zajtai István, / Tíz hetet töltöttem, tudja ketek, Budán*”... A falu népe örvend, a nótárius boldogan öleli magához hozzátartozóit, vigasztalja katonafia után síró feleségét. Ez a fiú – magyarázza élettársának – kard végére termett, hiszen itthon is

futottak előle az orosz parasztleányek, mikor a kocsmába ment; most le fogja vágni a török basákat, gazdagon megterhelt tevékkel tér haza; *Isten* akarata volt, hogy elmenjen a király szolgálatára, a haza védelmére és a pogányok kárára, mint ahogyan Jeruzsálemet is bevette *Titus*, a római hadvezér; lehet, hogy épen a mi fiúnk ejti majd hatalmába *Konstantinápolyt*, ő nyeri el majd el *Mahomet* zászlóját, ő hódítja meg *Havasalföldet*, *Moldvát*, *Szerbiát*, *Bulgáriát*, ő veri ki a törököt *Európából*. A jó feleség megnyugszik, elrendezik *Laci* fiúk házasságának dolgát s minden jól megy továbbra is *Nagy-Peleskén*. „*Itten Nagy-Peleskén lesz életem vége, / Valamint most vagyon verseimnek vége.*”

Gvadányi József hazafias moralizálással oktatta olvasóit, vaskos szatírával kelt ki az elkorcsosodott magyarok ellen, fáradhatatlanul gúnyolta a budai és pesti erkölcsöket. Mennyi elkeserítő jelenség *Mátyás király* városában! Mindenki a külföldet majmolja, híre sincs a magyar ruhának, a német divat rabja minden ember. A nótárius elképedve, bosszankodva és kötekedve jár-kei a főváros utcáin s hol gorombán, hol leckéztető módon, hol kesernyés gúnynyal támad az útjába botló divatbábokra. Az úti kalandok ijedező hőségéből egyszeriben rettenthetetlen erkölcsbíró lesz. Ez az erkölcsbíró-nótárius egészen elüt a komikus utazó-nótáriustól; az utóbbi mintha váratlanul eltűnnék a pesti határon, hogy helyet adjon egy új embernek a *Duna-parti* német világ merész ostorozójának. De az egykorú olvasóközönség nem törődött a főhős kettős alakjával, nem bánta a jellemrajz következtetlenségeit, nem ütközött meg a kompozíció hiányosságain, hanem együttérző lélekkel gyönyörködött a szerző mesemondásában. A nótárius alakja eleven megszemélyesítője volt a *II. József császár* uralkodása végén beköszöntő nemzeti visszahatásnak, *Zajtay Istvánban* a hazafias nemesek magukra ismertek s a szerző sikere zavartalan volt. A nemesség jól mulatott a rokonszenves hős kalandjain, örült bátor fellépésének, helyeselte gorombaságait. A könyvet gyönyörködve olvasó közvéleménynek ezúttal igaza volt, mert a régies beszédmód, természetes jókedv és jóízű humor kedvelői ma is mulatsággal mélyedhetnek el ebbe a népies hangú verses elbeszélésbe. Külön érdeme a szerző-

nek, hogy a népies motívumok iránt erősen érdeklődött, a magyar paraszétéletet reális vonásokkal rajzolta, az éles megfigyelést kívánó részletek elmondásába nem mindennapi hűséget vitt.

A romlatlan falusi embernek az elkorcsosodott városi lakókkal való szembehelyezése, az idegen szokások kigúnyolása és a nemzeti viselet védelme a külföldi irodalmaknak kedvelt tárgya volt. A nacionalista német satíráírók sokat foglalkoztak ezzel a témával; magát *Gvadányi Józsefet* is egyik német kortársa, *Richter József* bécsi író, vezette rá a *Falusi Nótárius* történetének megírására. A bécsi író 1785-től kezdve adta közre híres *Eipeldai Leveleit*, ezekben egy eipeldai polgárt léptetett fel s komikus parlagi hősének igazmondásával gúnyolta a külföldieskedő fővárosiakat. Az őszinte falusi embernek nagy volt a népszerűsége az osztrák közönség körében; *Gvadányi József* hasznosnak ítélte, hogy ezt az erkölcsjavító férfiút áthozza a magyar viszonyok közé. Még abban is utánozta *Richter Józsefet*, hogy munkáját egy falusi ember műve gyanánt bocsátotta közre s nem nevezte meg magát, mint tulajdonképpen szerzőt. De nemcsak hősét kölcsönözte az *Eipeldai Levelekből*, hanem a hangját is. Az eseményekben, helyzetekben, fordulatokban szintén sok az átvétel. Természetesen *Eipeldau* faluból *Gvadányi József* munkájában *Peleske* község lett, a német ember úti viszontagságai helyébe a magyar nótárius alföldi kalandjai kerültek s a mintául szolgáló német prózai szöveg négyesrímű magyar strófákban alakult újjá. *Richter Józsefen* kívül hatott még a magyar szerzőre *Heufeld Ferenc* bécsi író is. Ennek paraszthőse, a *Bécsbe* kerülő *Hans*, épen úgy szembeszáll a főváros népével, mint *Zajtay* uram, a magyar erkölcsjavító, a budai és pesti lakossággal.

A *Falusi Nótárius Budai Utazásának* sikere arra buzdította a szerzőt, hogy hősét még egyszer fölléptesse a nyilvánosság előtt. A falusi nótáriusnak elmélkedései, betegsége, halála és testámentoma (1796) nagyobb terjedelmű, mint a *Zajtay Istvánról* szóló régebbi könyv; rímélése is más: páros rímű a régebbi négyesrímek helyett. Az elaggott peleskei nótárius bele akar hatolni az emberi sors csodálatos rejtélyeibe, ezért a környékről tudós embereket gyűjt maga köré, hogy megvitassa velük a lét titkainak kérdését. A kisnaményi

organista, az angyalosi nótárius, a tyukodi iskolamester, a lázári molnár, a gyarmati kovács, a tótfalusi vámos, a komorzáni oláh harangozó, a peleskei orosz mester és több más bölcs férfiú kivétel nélkül házába gyülekeznek s elnöklete alatt eszmét cserél. A nótárius elégedetlen a tanácskozás eredményével s ezt nem titkolja az egybegyűltek előtt: „*Nagy férfiak, hazám filozófusai! / Universitások érdekes tagjai! / Én kegyelmeteknek mély ítéleteit, / Tézisimre adott bölcs feleleteit, / Figyelmetességgel mint illik hallottam, / Azoknak mivoltát fejembe tartottam*”. Tudom, várják ítéletemet: íme, ostobáknak találok a kegyelmetek okoskodását. Az egyik bolondabbul beszélt arról, hogy mi változtatja meg az ember sorát, mint a másikat. Annyit értenek kegyelmetek az ilyen kérdésekhez, mint a hajdú a harangöntéshez. A nótárius most elmagyarázza a maga életfilozófiáját s megragadja az alkalmat, hogy leszámoljon az ateista, deista és naturalista filozófusokkal. Kifejezi felháborodását, hogy olyan elvetemült emberek is akadhatnak, akik tagadják Isten jóságát és a lélek halhatatlanságát. Az istentelen gondolatok gonoszakká tették a szabadszellemeű tanult embereket. „*Hogy ily kárhozottak azok tanítása, / Első oka a rossz könyvek olvasása, / Voltérnak, Lessingnek filozófiája, / Főképen Russzónak átkozott munkája.*”

Az elmélkedésekbe két helyen is beleékelődik *Toty Dorkó* története. Mikor a nótárius a tanácskozás hevében súlyosan megbetegszik, környezete ki akarja hívni a nagykárolyi orvost, de utóbb győz a jobb vélemény: nem doktor kell ide, hanem a híres géci boszorkány; jobb orvosló az minden doktornál. *Dorkó* asszony megérkezik falujából; látja, hogy a nótáriust megverték szemmel; megkezdi titokzatos mesterségét, s hamarosan meggyógyítja a beteg házigazdát. Később újból beteg lesz a nótárius, de ekkor hasztalan üzennek a tudós boszorkányért, az öreg javasasszony már nincs életben. *Toty Dorkó* életének leírása gazdag adatsorozat a nép babonás mesélgetéseire: egész külön mese a peleskei nótárius utolsó napjainak történetében. Tanulságos a javasasszony helyébe lépő borbély mesterségének s általában a régi magyar házi gyógyítás műveleteinek leírása is. A borbély tudományára vonatkozó

tanulság nem örvedetes: „*A varga ne menjen tovább a kaptánál, / Borbély is maradjon csak a borotvánál*”.

A nótárius halálos betegségének hírére jurátus-fia, *László*, megérkezik *Pestről*. „*Szólt az atyja: Itt vagy! s nyakát átkulcsolta, / Mind a két orcáját ő meg is csókolta. – Kérdé: Mint vagy, Laci? de ő nem szólhatott, / Mert szívébe bánat s keserűség hatott, / Zápóra könnyével az atyját áztatta, / Végre mégis e szót: Atyám! kimondhatta.*” A derék jurátus nagyon megörvendezteti atyját azzal a hírével, hogy nemcsak *Buda* és *Pest*, hanem az egész haza tudja már *Zajtay Istvánról*, miként ment fel annak idején *Budára*. Néhány év előtt valaki megírta és kinyomatta utazásának történetét s ezt a könyvet most mindenki olvassa, aki csak ábécét tanult: „*Nincs különben minden könyvboltban árulják, / Már klasszikus könyv lett, skólákban tanulják, / Senki sem olvassa más históriáját, / Árgirus királynak Tündér Ilonáját, / Markalfot mindnyájan már most kinevetik, / Toldi Miklóstra is szemüket nem vetik*”. Beszélgetésük során még egyszer számba veszik a híres utazás nevezetesebb mozzanatait, a fiú kérdéseket intéz atyjához, az öreg felvilágosítja. Különösen érdekli a beteget *Buda* és *Pest* haladása, meglegéddel hallja a jó híreket, a két város szabadszelleme filozófusait azonban gyanúsán szemléli. Nincsen igazság, tisztesség, boldogság vallás nélkül! „*Hidd el, fiam, kinek nincs religiója, / Olyannak mindég rossz a professiója, / Emberséges ember hit nélkül nem lehet, / Mert anélkül ember semmi jót nem tehet.*” Fia megnyugtatja, hogy a fővárosban most már nincsenek istentagadók, hét összeesküvő fejét leütötték, a többi külső országok várbörtöneibe zárták; *Buda* és *Pest* népe vidáman él; el is mondja atyjának, milyen éden a két város. A nótárius keserű megjegyzéseket tesz a hallottakra. „*Fiam, a budai és a pesti élet, / Az emberiségnek szomorú szemlélet.*” A heccben embertelenül kínozzák az állatokat, a színházban erkölcstelenekké teszik az embereket. A komédiás mindig szerelmet játszik, a szemtelenség győz a szemérmén, a nép a paráznalkodás fortélyainak áldozata lesz, amint jól megmondta annak idején az athéni bölcs ameddig teátrum nem volt *Athénában*, addig vitéz volt a népe, de a színészek megrontották őket s az elpuhult lakosság

tönkrement bujaságában. „*Vajha a teátrum ezt ne tegye velünk, / Mert való, hogy kezd már lágyulni nemzetünk.*”

Sok szenvedése után meghal a nótárius. Felesége és fia mély fájdalommal siratja, faluja gyászt ölt. A végső tisztességet fényes temetéssel adják meg számára, összesereglik messze vidék népe, fájlalják elhunytát az oroszok és oláhok is. Nagy filozófus veszett el a híres nótáriusban, bölcsességét belefoglalta végrendeletébe, vallásosságát és hazafiasságát nem tagadta meg. „*Hittem az Istenben és volt religióm, / Tudtam, ez a kettő a világon fő jóm; / Szerettem királyom, szerettem hazámat, / Viseltem mindenkor hazai gúnyámat; / Anyai nyelvünkön mindég beszéltem, / Más idegen nyelvek eleibe tettem.*”

Meglepő, hogy a *Falusi Nótárius Elmékedéseit* mennyire elhanyagolta irodalomtörténet-írásunk. Igaz, hogy az első fele nehézkesen mozgó szöveg, de a második fele annál talpraesettebb verses elbeszélés. Mozgalmas jeleneteiben az akkori vidéki magyarság számos jellemző alakja elevenedik meg, az akkori idők gondolkodásának és szokásainak hűséges rajzait kapjuk, valóságos magyar világkép bontakozik ki előttünk. A szerző egyes helyeken különösen friss, lendületes, mulattató beszédű; a mókát érzékenységgel váltogatja, az élettapasztalatok komolyságát komikus fordulatokkal vegyíti. Amilyen szeszélyes a kompozíciója, annyira egységes a világnézete. A fölényes humor és a tisztos öregség higgadt élet-szemlélete jóízű magyarsággal jelenik meg könyvének lapjain. Valószínű, hogy ezt az írását a régibb és újabb nemzedékek tudós tagjai közül kevesen olvasták végig, azért feledkeztek meg róla annyira.

A *Falusi Nótárius Budai Utazásának* verses szövege előtt prózában írt ajánlólevél és előjáróbeszéd áll. Az ajánlólevelet a peleskei nótárius a haza gavallérjaihoz és dámáihoz intézi, munkáját tükör gyanánt ajánlja nekik: tekintsenek bele s lássák meg magukat. Az előjáróbeszédet a nótárius kéziratának névtelen sajtó alá rendezője írja. Beküldték neki – úgymond – a verses munkát s megkérdezték, vajon érdemes-e a kiadásra. A kéziratot elolvasta, gyönyörködött benne, végül magyarázatokkal ellátva kinyomatta.

A *Zoilusok* és *Momusok* – a gáncsoskodó és gúnyolódó kritikusok – mindenesetre jelentkezni fognak, mert nincs az az író, aki az egész világnak tetszik; ez azonban nem baj; bizonyos, hogy semmiféle irigység és kötekedés nem akaszthatik a nótárius igaz magyar nyelvébe. Néhány esztendő óta új magyar poéták okvetetlenkednek a magyar *Helikonon*, ezek módiba vették a kétsoros (páros rímű) verseket, most talán neki is mennek majd a négysoros (négyes rímű) verseket író nótáriusnak; ezekhez jó előre így szóllok: „*Drága jó poéta uraimék! Megengedi kegyelmetek aztat, hogy mióta a magyar haza áll, még oly magyar poétát e világra anya nem szült, mint néhai Gyöngyösi István úr, t. n. Gömör vármegyének viceispánja vala, és talán mondhatom, egyhamar ilyet nem is fog szülni. Mutasson kegyelmetek csak egy munkáját legalább, amely kétsoros versekből álljon. Mutassanak több más jeles régi poétáknak legkisebb munkácskáját, amely kétsorú versekkel légyen írva. Mit felelnek kegyelmetek ezen tézisémmre?*” Kedves új poéta uraimék, a négysorú versírás azért kapott obsitot és a kétsorú versekből csinált munka azért hangzik ékeesebben, mert kegyelmetek a dolog könnyebb végét fogják, nem akarnak igazán dolgozni, nem akarják fejüket törni a szavak összeszedésében. „*Édesanyánk nyelve a szavakban és a synonymumokban oly gazdag, hogy egy nyelv sem nyithat bővebb szótárt ennél, de mivel sokkal könnyebb két szavat – egyhangúakat – találni, mint négyet, tehát ez a valóságos oka, hogy kegyelmetek metamorfosis-módijok kétsoros versekkel ír. Égig magasztalom a füredi poéta urat, t. Horváth Ádám uramat, mivel őkegyelme nemhogy a négysorú versírásnak obsitot adott volna, sőt az új 1788. esztend. új konvenciót szabott nékie, mivel, amint értésemre esett, a Virgilius Aeneisét hasonló négysoros versekben ezen új esztendőben szándékozik kiadni. A Magyar Kurirban olvastam, hogy egyvalaki – kétségen kívül új poéta – azért berzenkedik ellene, hogy a Magyar Hunniását négy sor versekkel írta. Sokáig éljen és mindig így írjon!*” Kár, hogy Péczeli József úr is a mostani új verselő metódushoz alkalmazkodott *Magyar Henriásában*. Ez a munka aranymunka, minden dicséretre méltó, *Gyöngyösi István* munkái mellett első helyet érdemel: „*Ó,*

ha ökegyelme ezen munkáját négy soros versekkel tette volna, még mennyivel méltóságosabb munka lett volna!” Dicsérem a nótáriust, hogy az igaz régi magyar poézisnek útjáról el nem tért.

Toldy Ferenc szerint a *Falusi Nótárius Budai Utazásának* úti képeiben meglepő természetes valóság van, de hiányzik belőle a költői eszme, hasonlóan azon arcképekhez, melyek megismertetik ugyan az eredetit, de nem adják annak szellemiségét. Az elbeszélés kedélyes őszintesége nem eléggé mély. *Gvadányi József* nagy úr volt, de élete javát katonái között a táborban töltötte s világnézete ez állásponton feljebb sohasem emelkedett. „*Ōexcellentiája tetőtől-talpig naturalista s másfelől szigorú konzervatív volt; s bár a francia iskola előtte ismeretes lehetett, de a francia iskola ellen leveleiben s előszavaiban harcolt: Omnis mutatio periculosa! Perditio tua ex te Israel! sóhajtott fel; s Gyöngyösi s ennek hozzá nem fogható követői voltak neki a magyar költészet egyedüli kánonai.*” (*A magyar költészet története*. II. köt. Pest, 1854.) – *Arany János* behatóan foglalkozott a lovasgenerális alakteremtő tehetségével, rámutatott népszerűségének okaira, kiemelte nevezetes kezdeményezését a víg jellemalkotásban; egyébiránt költészetében nem talált sok dicsérni valót. *Gvadányi* nem nagy költő; ízlés, csín, báj dolgában mögötte marad saját kora költői haladásának; sok tekintetben nem érte el *Gyöngyösi István* színvonalát sem. Verseinek iszapos árját és kocogó rímeit bőven ontotta, a rövidség és szabatoság hiányzott stílusából. Annál nagyobb figyelmet érdemel alakrajza és környezetrajza. „*Az alakítás alsóbb régióiban, a környezet biztos rajzában ritka jelességgel mozog, mely virtuozitása nagyon elősegíti, hogy alakjait élő lény gyanánt fogadjuk.*” (*Gvadányi József. Koszorú*. 1863. évf. *Arany János prózai dolgozatai*. Budapest, 1879.) – *Beöthy Zsolt* szerint a *Falusi Nótárius* érdeme nem valami magvas humorban, jó jellemrajzban vagy ügyes szerkezetben áll; de teremtett benne a költő egy alakot, melyben megszemélyesítette az akkori nemzeti visszahatást s ezzel a hőisével mai napig emlékezetben maradt; azon kívül adott néhány jóízű rajzot s a magyar vidéki és a német városi életet ügyesen és leleményesen állította egymás mellé. A legmaradandóbb hatást ő

érte el a magyaros iskola írói közül. (*A magyar nemzeti irodalom történeti ismertetése*. I. köt. 6. kiad. Budapest, 1890.) – *Bodnár Zsigmond* az idealizmus és realizmus szembehelyezésével adott néhány gondolatot a *Falusi Nótárius* megítéléséhez. Az 1790-es évek túlzó idealistái erőszakosan keresték a szép formákat, törtéktüzták a nehézkes magyar szavakat, megválogatták a kifejezéseket, jelzőket, metaforákat; míg a túlzó realisták keveset adtak a formára, nem törekedtek a finomságra, a póriast és a durvát összekeverték a magyaros fogalmával. *Gvadányi József* realizmusából is hiányzott a formaérzék, a finomabb érzélem, a dikció nemessége; mindenáron magyaros akart lenni; igaz, hogy az idealisták kicsinyes frázishajhászását sem ismerte. Realista konzervativizmusa tiltakozott minden társadalmi átalakulás és irodalmi megújulás ellen. Műalkotásról, kerek egészből nem lehet szó nála, annál kevésbé gondos kidolgozásról. *Falusi Nótáriusa* tréfás és jámbor élmények egymásutánja. (*A magyar irodalom története*. III. köt. Budapest, 1893.) – *Széchy Károly* szerint a jellembeli következetlenség mellett a *Falusi Nótárius* hibája az énekek egyenetlensége: az egyik hosszú, a másik rövid, az egyik tartalmas és fordulatos, a másik üres és lapos. A költő csak nagyjából gondolta el, de részleteiben nem dolgozta ki tervét. Ezek ellenére is nagy dolgot cselekedett. Míg az irodalmi megújulás íróinak személyei és jellemei alig éltek tovább, mint a fa levelei s az elmúlással csak *Bessenyei György Pontyija* dacolt néhány évtizedig, a peleskei nótárius és a szökött katona alakja manapság is él annak az egyszerűbb olvasóközönségnek lelkében, mely leghálásabb és legkövetkezetesebb minden olvasóközönség között. A peleskei nótárius nemcsak személyénél, hanem állásánál fogva is új jelenség irodalmunkban. A falusi jegyzői kar szervezése *II. József* intézménye volt, addig a paraszttal csak a nemes, a pap és az iskolamester érintkezett; az új hivatal az állam, a földbirtokosok és a jobbágyok érdekeit egyformán szolgálta; a nótárius alakja már csak újságánál fogva is megragadta az érdeklődést. A kor szelleméhez kapcsolódó szerencsés alakválasztás külön érdeme a költőnek. (*Gróf Gvadányi József*. Budapest, 1894.) – *Ferenczi Zoltán* szerint a verses elbeszélés fő-

alakja eleven, elmés, életteljes; ezt az alakot azért kereste ki a költő, hogy szájába adhassa hazafias kifakadásait. Népszerű előadása, népies zamata, magyaros képeinek szemléltető rajzai igen jók. Későbbi folytatása, a *Nótárius Elmélkedései*, vidám kedélyességre és érdekességre meg sem közelíti ezt a népszerű munkáját. (*A régi magyar költészet*. II. köt. Remekírók Képes Könyvtára. Budapest, 1904.) – *Négyesy László* rámutatott arra, hogy a költő szatírája nem keserű, mint aki reménytelenül küzd, hanem fölényes és megalázó: tudja, hogy a nevetséges biztosabban öl. A nótárius együgyű is, intelligens is, bizonyos mértékig komikus alak, de még komikusabb a másik fél, a nagyváros korcs társasága, melynek a nótárius fölője kerekedik; a kétféle komikumot egymás tükrében látjuk; az egyik komikum rokonszenves, a másik ellenszenves. A mű felelő részben életkép, felelő részben szatíra. A költő ósdi formákban a szemlélet újságát adta, természetesebben és gazdagabban, mint bármely kortársa. Stíluskultúrája nincs, de megvan a természeti gazdagsága a magyar frazeológiában. (*Gróf Gvadányi József és Fazekas Mihály*. Franklin-Társulat Magyar Remekírói. Budapest, 1904.) – *Badics Ferenc* szerint *Gvadányi Józsefen* éppoly kevés nyoma van a franciás, mint a deákos vagy németes iskolának; neki *Gyöngyösi István* az egyedüli mestere, bár csodált költői eszményképét meg sem közelíti. Azt nem lehet tagadni, hogy élénk megfigyelő tehetsége van, jól ismeri a népet és nyelvét, a nép szokásainak leírásában és a népies kifejezések fordultatos használatában sok ügyességet tanúsít. Jól választott témái, derült humora s mindennekfelett a régi magyar hagyományokért buzgó hazafias tüze nem tévesztették el hatásukat. (Horváth Ádám és Gvadányi József. *Képes magyar irodalomtörténet*. Szerk. Beöthy Zsolt és Badics Ferenc. I. köt. 3. kiad. Budapest, 1906.) – *Gragger Róbert* a külföldieskedő divathajhászás szatiráinak nemzetközi témafeldolgozásait ismertette, a *Falusi Nótáriust* egybevetette az egykorú idegen szerzőkkel, megállapította a magyar költemény viszonyát *Richter József* és *Heufeld Ferenc* munkáihoz, kimutatta az irodalmi típus, forma, hang és motívumok átvételét. *Gvadányi Józsefnek* igen nagy érdeme, hogy az idegen ösztönző erőt igaz magyarrá tudta tenni. (Irodalomtörténeti forrástanulmányok.

(Irodalomtörténeti forrástanulmányok. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1913. évf.)

Kiadások. – *Egy falusi nótáriusnak budai utazása, melyet önmaga abban esett viszontagságaival együtt az elaludt vérű magyar szívek felserkentésére és mulatságára e versekbe foglalt.* Pozsony és Komárom, 1790. (*Weber Simon Péter* pozsonyi nyomdász költségével és betűivel. Új kiadásai: 1807, 1822, 1878, 1895 s azontúl még többször. A szerző 1787 utolsó negyedében nyolcvan nap alatt írta meg munkáját, de csak három év múlva bocsátotta közre, akkor is névtelenül.) – *A falusi nótáriusnak elmélkedései, betegsége, halála és testámentoma, melyeket kétsoros versekkel kiadott és új esztendőbéli ajándékba hazánk dámáinak és gavallérainak nagy szívességgel nyújtja gróf Gvadányi József magyar lovasgenerális ezen béállott 1796. esztendőnek első napján.* Pozsony, 1796. (*Weber Simon Péter* költségén és betűivel. Új kiadása: 1822. Mivel az olvasók a peleskei nótáriusról szóló verses elbeszélést *Zajtay István* munkájának tartották, Gvadányi József ebben a könyvecskéjében megvallotta, hogy a *Falusi Nótáriusnak* is ő a szerzője.) – A peleskei nótárius alakjának népszerűségére jellemző, hogy egy ismeretlen író tollából még Gvadányi József életében megjelent: *A peleskei nótárius pokolba menetele.* 1792. (A gúnyos hangú prózai munka arról tudósít, mit látott *Zajtay István*, mikor azt álmodta, hogy a pokolba került. Többen ezt a szatírárt is *Gvadányi József* alkotásának tartották, de ez a feltevés alaptalan.) – Pesten 1838-ban került színre *Gaal József* nagysikerű bohózata: a *Peleskei Nótárius*. (*Görög István* színész *Peleskei Nótáriusát* már 1813-ban játszották Pesten, de ez a színdarab nem jelent meg nyomtatásban.) – A *Bach-korszak* idején jelentek meg *Tatár Péter* ponyvairó Gvadányi-átdolgozásai, elsősorban: *A peleskei nótárius budai utazása, élete, további tettei és halála.* Pest, 1857. (Ennek folytatása: *A megholt peleskei nótáriusnak feltámadása, lelkének vándorlása és újra visszaköltözése az örök életbe.* Pest, 1859. Továbbá: *A megholt peleskei nótárius Nagy Zajtay István másodszori feltámadása.* Pest, 1860.) – A *Falusi Nótárius* eredeti szövege

megjelent az *Olcso Könyvtárban* (Gyulai Pál), *Magyar Könyvtárban* (Kardos Albert), *Toldy Könyvtárban* (Sebestyén János). – Ferenczi Zoltán kiadása: *Gróf Gvadányi József*. Budapest, 1904. (Remekírók Képes Könyvtára.) – Négyesy László kiadása: *Gróf Gvadányi József és Fazekas Mihály*. Budapest, 1904. (Franklin-Társulat Magyar Remekírói. Ez a legjobb szöveg.)

Irodalom. – Greguss Ágost: *Gvadányi József*. *Pesti Napló*. 1854. évf. 212. sz. – Toldy Ferenc: *A magyar költészet története*. 2. kiad. Pest, 1867. – U. az: *A magyar nemzeti irodalom története rövid előadásban*. I. köt. 3. kiad. Pest, 1872. – Arany János *prózai dolgozatai*. Budapest, 1879. – Kovács Dénes: *Gróf Gvadányi József élete és munkái*. Budapest, 1884. – Badics Ferenc: *Gvadányi József és Gaal József*. Pozsony, 1885. – *Gvadányi-album*. Szerk. Kovács Dénes. Budapest, 1887. – Beöthy Zsolt: *A magyar nemzeti irodalom történeti ismertetése*. I. köt. 6. kiad. Budapest, 1890. – Werner Adolf: *Gróf Gvadányi József. Székesfehérvári ciszterci gimnázium értesítője*. 1892. – Bodnár Zsigmond: *A magyar irodalom története*. III. köt. Budapest, 1893. – Széchy Károly: *Gróf Gvadányi József*. Budapest, 1894. – Ferenczi Zoltán: id. Gvadányi-kiadás. Budapest, 1904. – Négyesy László: id. Gvadányi-kiadás. Budapest, 1904. – Badics Ferenc: Horváth Ádám és Gvadányi József. *Képes magyar irodalomtörténet*. Szerk. Beöthy Zsolt és Badics Ferenc. I. köt. 3. kiad. Budapest, 1906. – Dobóczki Pál: *Népies alakok az irodalomban a népies irány előtt*. Budapest, 1912. – Gragger Róbert: *Irodalomtörténeti forrástanulmányok. Irodalomtörténeti Közlemények*. 1913. évf. – Eckhardt Sándor: *A francia forradalom eszméi Magyarországon*. Budapest, 1924. – Baros Gyula: *Gróf Gvadányi József és az utókor. Irodalomtörténet*. 1925. évf. – Császár Elemér: *Gvadányi szobra előtt. Akadémiai Értesítő*. 1925. évf. – Szerb Antal: *Magyar preromantika. Minerva*. 1929. évf.

RONTÓ PÁL

Gvadányi József nemcsak jóízűen tudott mesélni, hanem el is tudta hitetni olvasóival, hogy meséje úgy történt, amint előadta. Megvolt benne a tréfálkozó epikus költőnek számos előnyös tulajdonsága, volt érzéke a komikum iránt, volt tehetsége a szatírára. Duzzadt az erős realizmustól és a vidám ötletektől.

Második nagy verses elbeszélésében, a *Rontó Pálban* (1793), kevesebb a hazafias célzat, mint a peleskei nótáriusról szóló munkájában, de nyakas magyarsága és népies megfigyelései itt is gyönyörűséggel tölthették el olvasóit. *Rontó Pál*, az eleveszű parasztfiú, már gyermekkorában sok csínyet követ el, mikor pedig fölcsap huszárnak, olyan gázságokat művel, hogy kénytelen kiszökni a lengyelek közé. Itt beáll *gróf Benyovszky Móric* szolgálatába, vele együtt orosz fogságba esik. *Szibériába* kerül, hányódik az óceánon, eljut *Afrikába*. Mikor ura *Madagaszkár* szigetén halálát leli, hazatér *Magyarországba*, letelepedik *Egerben*, békés földművelő lesz.

Az első részben *Rontó Pál* maga mondja el élete történetét... A *Borsod* megyei *Sajókeresztúron* 1734-ben születtem, apám a falu legtekintélyesebb parasztgazdája volt, egyedül ő tudott írni és olvasni az egész községben. Születésemnek mindenki örült, *Daru* lovunk elnyerítette magát, *Bodri* kutyánk ugrándozott örömeiben. Keresztelőmet nagy lakomával ülték meg. Apám egy szép hizott ökröt, négy borjút, két ártányt, két ürüt és nyolc bárányt öletett a keresztelői lakomára, házunkban nagy volt a sürgés-forgás: „*Ki ludat, ki pulykát, ki kappant mellyesztett, / Ki malacot szúrván, abból vért eresztett, – Gyenge báránykákat készíték tárkonnyal, / Az apró csibéket, mint szokás, citronnyal, – A disznólábakból főztek kocsonyákat, / Tálaltak két lapos tálra tarhonyákat, – Ludaskása is volt, csirkék köszmétével, / Egy pár hizlalt réce főtt fekete lével*”. Csapatostul jöttek a vendégek: a falu jómódú jobbágjai;

megjött a miskolci minorita rendházból a keresztelő atya is; a szomszédasszonyok édesanyámnak kedveskedtek, élettársaik apámat vették körül. *„Az asztali áldást a pap elmondotta, / A sok koma Ámen! Ámen! kiáltotta; – Kinek hova tetszett mindenike leült, / Mert már feladatott mind a főtt, mind a sült; – Nagyon víg volt atyám, kínálta szívesen, Hogyha isznak, esznek, azt venné kedvesen.”* Déltől másnap reggelig folyt a keresztelői lakoma, cudarul lerészegedett mindenki: *„A nagy dorbézolás folyt egész virradtig, / A férfi-komák is ittak egész addig”*.

Szüleim nagy reményeket fűztek jövőm sorsomhoz. Minden kívánságom teljesítették, tejbe-vajba fűrésztöttek, egész nap tömtek minden jóval: *„Két pofám kövér volt, mint egy trombitásnak, / A többi gyermekek nem is hívtak másnak”*. Imádkozni nem szerettem, a tanulás sem volt kedvemre, csavarogtam és huncutságokon törtem a fejemet. *„Atyámnak gyümölcse sok termett, falhattam, / De jobb ízű volt az, amelyet lophattam.”* Mikor anyám látta, hogy kedvem van a tolvajsághoz, kegyetlenül elvert, odakötött kapunk oszlopa mellé, játszótársaim csúfoltak. Ígéretet tettem a megjavulásra. Alig nyertem el szüleim bocsánatát, máris kigondoltam, hogyan lophatom meg zsidó szomszédunkat; kilestem, mikor nincs otthon, felmásztam a padlásra, innen akartam leereszkedni szobájába; csakhogy a padlás áttörése után lezuhantam: *„Kegyetlenül fájtak lábaim s két karom, / Nem sírtam, de bőgtem, valamint a barom”*. Mikor az ablakon keresztül ki akartam menekülni, beszorultam a keresztvas közé, a zsidó ott csípett, ijedten futott édesanyámhoz: Asszonyom, kiáltott, a kend fia tolvaj! Anyám borzalmasan elvert, apám megtérítette a zsidó kárát.

Ezek után megszöktem hazulról, beálltam egy vak koldus szolgálatába. A világtalan ember mocskos ruhába öltöztetett, velem együtt jártam helyről-helyre, vezettem szamarát. Nem egyszer jó aratásunk volt, mert irgalmat tudtunk kelteni a parasztok lelkében. *„Sóhajtoztak, szántak, mindenkép bennünket, / Dicsértek, hogy szépen mondjuk énekünket; – Ki lisztet, ki vajot, ki meg tojást hozott, / De legtöbb krajcárral s pénzzel adakozott.”* Koldusgazdám fukar ember volt, egyre szaporította a vagyonát, engem éheztetett.

Egy alkalommal kifogtam szamarunkat a taligából, egy dombról lelöktem a taligát gazdammal együtt a posványba, azután elfutottam. Otthon úgy fogadtak, mint akiről azt hitték, hogy már örökre elveszett. Apám boldogan ölelt magához, anyám azonban eszesebb volt, őt nem vezethettem félre: *„Bevitt a szobába, egy kötelet kapott, / Amint érdemlettem, lelkesen megrakott”*.

Elérkezett iskolázásom ideje: Szüleimnek el kellett dönteniök: diák legyek-e, mesterségre adjanak-e vagy jobbágy maradjak? *„Szándékuk az vala, hogy én a pórságba / Ne maradjak nyűgös s terhes parasztságba, – Azért azt végzették mindketten felőlem, / Hogy deákos embert tégyenek belőlem, – Mert így pap, katona, polgár is lehetek, / Bármelyet választom, én előmehetek.”* Anyám úgy vélte, hogy okos ember leszek, mert hozzám hasonló fejet még nem látott; nemrég, úgymond, a kemencéről lezuhant a földre, a fejére esett, még sem lett semmi baja. Atyám is úgy gondolkodott, hogy bölcs embereknek nem lehet együgyű a fiúk. Hadd járjon csak, szólt anyámhoz, deák iskolába; megnyílik előtte a világ. Ha szerzetes lesz, gvárdiánságig viheti; ha világi pap lesz, püspökké teszik; ha katona lesz, hadvezér vagy alhadnagy válik belőle; ha polgári pályán marad, az ország kancellárja vagy a vármegye egyik fiskálisa lehet. A katonaság, beszélte apám, egyenesen az ilyen fiúnak való, mert a bivalyborjú sem erősebb nála, még a nála nagyobb gyermekeket is úgy vágja a földhöz, hogy elterülnek; az ilyen fiú, ha katona lesz, legalább meg tudja majd zaklatni a bírót és jól tud dolgozni a kardlappal; viszont a civilpályán, ha vármegyei fiskálissá teszik, sok szegény nemest kiforgat majd a jószágából a maga javára. Bevittek Miskolcra a minoriták gimnáziumába, lakást fogadtak számomra, megajándékozták professzoraimat. *„Vagy két hónapokig igen jól tanultam, / A papok örültek, hogy ily jól indultam.”* Házi tanítót is fogadtak mellém, de ez a preceptorem csak káromra szolgált.

Bajba vitt boltos-házigazdám fiával kötött barátságom is. *„Anatal volt a neve, vásott volt felette, / Hova semmit sem tett: onnat is elvette; – Engemet reávelt, hogy legyek pajtása, / Lopjak én is, de úgy, hogy senki se lássa.”* Együtt loptuk pajtásom édesapját, pre-

ceptorunkat borral vesztegettük meg, magunk mulatni kezdtünk. Huszárok táboroztak azon a környéken, a káplár biztatására beálltunk katonának, mindjárt felöltöztettek bennünket. „*Hogy mundérban voltam s a kardomra néztem, / Már szépen nem szóltam, csak teremtettéztem: – Hallod-e, csapláros, adta szedte-vette! / Hozz pecsenyét és bort, kiálték felette.*” Apám és pajtásom apja csak pénz árán tudott kiszabadítani bennünket a katonák kezei közül. Újra megígértem, hogy jó leszek, újra megcsaltuk Antallal együtt szüleinket. Hiába adtak az egri jezsuiták gimnáziumába, hiába fogadtak preceptort mellém, most már a lányok után kezdtem szaladozni, végül megszöktem az iskolából. Csikósok közé keveredtem, lókötő lettem. *Debrecenben* betömlöcöztek, harminc korbácsot mértek rám. Egy ideig a csikósok közt éledegéltem, azután beálltam huszárnak.

Jászberényben soroztak be. Kapitányom mindjárt megszeretett, jó lovat adatott alám. Mivel a katonaruha kényesen állt rajtam, beosztottak a verbuváló legénység közé; nagy muzsikával toboroztuk a parasztleányeket, ügyességemnek jó hasznát vették. „*Elkezdvén táncomat, minden csudálkozott; / Szóltak: ugyan tudja jární, az átkozott! – A taktust sarkantyúm pengése követte, / Cimbalmos ezeket így ki nem verhette.*” Mikor *Budára* vittek bennünket, véletlenül találkoztam *Antal* barátommal, boltos legény volt *Budán*, de nagyon rossz bőrben volt szegény. Könnyezve borultunk egymás karjába, régi barátságunk megújult, örök baráti hűséget fogadtunk egymásnak.

A katonaságnál egy ideig jól ment a sorom, mert megbecsültem magam. Mikor a poroszok ellen harcoltunk, vitézül megálltam a sarat, sokakat levágtam az ellenségből, gazdag zsákmányt szereztem. Fegyverszünet idején vígan éltünk; ettünk, ittunk, kártyáztunk. Így tettek a tiszték is, elnyerték egymás pénzét; a nyertes örült, a vesztes búsult. „*Ha horvát tisztt vesztett, mérgeesen majkázott, / Magyar teremtettét szórt és ebadtázott, – Németnek szájából ment a sok szakrament, / Francia mordózott, ha üresen elment. – Mérgében a kártyát sok a földhöz vágta, / Szemeimmel láttam, hogy azt egy megrágta, – De amelyike nyert, ily már fennen*

fütyült, / Sámpaner-, Burgunder-butellák között ült.” Gazember voltam itt is, három huszártársammal elhajtottam egy tehenet, ezért vasra vertek bennünket s olyan vesszőfutásban volt részünk, hogy szinte belebetegedtem. A kapitány neheztelt rám, rossz lovat adott alám, nagyon elkeseredtem. *„Tudtam, hogy sokaknál jobb katona vagyok, / De előtte nem én, azok voltak nagyok; – Véle együtt a fő tisztek nem szerettek, / Fájt a szívem, hogy ily nagyon megvetettek.*” Átszöktem a burkusok táborába, ott harcoltam a mieink ellen, de vesztetre: elfogtak és halálra ítélték. Ezredesem nem akart megkegyelmezni, bár sokan könyörögtek életemért. Állomáshelyünkön egymás után járultak a szigorú óbester elé a különböző küldöttségek, urak, dámák, papok. Elvezették hozzá szelíd báránycsapatok gyanánt a kis német gyermekeket is, ezek az apróságok szívrehatóan könyörögtek. *„Sok összetette itt két kis kezecskéjét, / Soknak könny áztatta gyenge szemecskéjét, – Sok térdéin csúszott, lábát átkulcsolta, / Kiáltott: ich bitt, bitt, grácia! csókolta. – Ezeknek sem használt gyenge szavacskájuk, / Bár, mint rózsza nyílik, úgy nyílt szájacskájuk*”. Csak az akasztófa alatt nyertem kegyelmet. Alig tudtak lelket önteni belém, annyira megkínlódtam ezekben a szörnyű napokban.

Eddig tart a verses elbeszélés első része, ezután már a gróf élettörténetébe kapcsolja bele a szerző a javíthatatlan közhuszár tetteinek elmondását. *Rontó Pál Máramaros megyében* szállásol ezredével, itt kocsmai verekedésbe keveredik, véletlenül agyonlövi a kocsmáros feleségét s az éj sötétségében a lengyel határ felé nyargal. Megérkezik a lengyel földre, beáll az oroszok ellen harcoló lengyel nemesség seregébe, az ágrólszakadt had örömmel fogadja a magyar szökevényt. Megkérdezi tőlük milyen itt a szolgálat, ki ruházza őket, kitől kapják a lénungot? *„Feleltek: jó pajtás, itten híre sincsen / Mondúrnak, fegyvernek, lónak; lénung nincsen, – De még sincs jobb élet ezen a világon, / Oly szabadok vagyunk, mint madár az ágon; – A parasztot nyúzzuk, a zsidókat fosztjuk, / Ki mit lop vagy rabol, azt mással nem osztjuk.*” Harcolni nem szerettek a lengyel fölkelők; amint rájuk tört a kozákság, vágatva menekültek előle; otthagyták a kapitányukat is, életét a magyar huszár vitézsé-

ge mentette meg. A kapitány hálás dicséretére kerül *Rontó Pál* a lengyelekért küzdő *Benyovszky Móric* szolgálatába. A felvidéki magyar úrnak nagy volt a tekintélye a lengyelek között. „*Amidőn Rontó Pál érkezett hozzája, / Már volt akkor hatszáz lovas katonája; – Igaz, hogy mindezek voltak desertorok, / Többnyire mind véresszájú nagy magyarok; – Szerették a grófot, mert szépen bánt velük, / Mindenkor volt pénzüik, kenyerük s ételük.*” *Benyovszky Móric Rontó Pállal* együtt orosz fogságba esik, láncra verve viszik *Szibéria* felé, *Kamcsatkába* küldik rab gyanánt. Itt az orosz kormányzó gyermekeinek házitanítójává teszi; ezt a szabadságot a gróf arra használja fel, hogy megszökik *Kamcsatkából*; hatalmába kerít egy hajót s *Kína, Japán* és *Afrika* megkerülésével *Franciaországba* menekül. A franciák megbecsülik bátorságát, a *Habsburguralkodóház* is kitünteti. Hazalátogat *Magyarországba*, utóbb visszamegy *Madagaszkár* szigetére; a sziget ura akar lenni, de egykori pártfogói, a franciák, megtámadják; az ellenük vívott harcban esik el 1786-ban. *Rontó Pál* ekkor már nem áll szolgálatában, csendesen éldegél egri portáján. „*Két szép szőlőt is vett és három réteket, / Földeket, melyekben jó bőven vethetett, – Tízezer forintot adott uzsorára, / Jól élt nem is szorult mások asztalára, – Hogy grófját láthassa, mindig igyekezett, De soha már többé hozzá nem érkezett.*”

A páros rímű tizenkettősökben írt regényes történet a magyar jobbágy háza tájának és a magyar katona életének alapos ismeretéről tanúskodik, bár a szilaj parasztfiú ifjúkorának elbeszélése és a magyar-lengyel gróf viszontagságai elég lazán sorakoznak egymás mögé. Költői ragyogású részek nincsenek a műben; van azonban benne sok eleven rajz, friss leírás, mulattató mondás; egyes helyei éles megfigyelő tehetségre vallanak. Verses elbeszélésének meséjét részint a szájhagyományokból, részint *gróf Benyovszky Móric* emlékiratainak német szövegéből, részint más külföldi forrásokból merítette a szerző. A moralizálásra minden alkalmat megragad; teszi ezt nemcsak természetes hajlamából, hanem azért is, mert gézengúz hőse, a leleményes huszár, annyi gazságot követ el, hogy példájának rontó hatását csak így enyhítheti: Mikor egy-egy soro-

zatot elmond a Borsod megyei parasztfiú zsvíványásaiból, utána mindjárt jóra oktatja olvasóit s tanácsokat ad számukra az élet komoly kötelességeire nézve.

A nagy terjedelmű elbeszélő költeményt a „*Magyar hazánk érdemes dámáihoz*” intézett ajánlólevél nyitja meg. A szerző a bókók özönével magasztalja a szépséges női nemet, visszaemlékezik az elmúlt évszázadok vitéz magyar asszonyaira, végül a mai magyar dámák jóindulatába ajánlja magát és munkáját. „*Ne is iszonyodjanak nagyságtok ezen munkámba béiktatott háborúktól, mert azokat tehetségem szerént igyekeztem mulatságosan kitenni.*” Úgy történt – olvassuk az ajánlólevelet követő előljáróbeszédben –, hogy a szerző megjelent az 1792. évi budai országgyűlésen, egy pesti úrnő házában találkozott hét más dámával; mikor új hölgyismerősei megtudták, hogy ő a *Falusi Nótárius* írója, nem nyugodtak addig, míg ígéretet nem tett egy másik játékos munka írására. „*Eleget szabódtam s mentettem magamat, hogy se időm arra nem volna, sem esztendeimre való nézve az ilyen könnyű munka hozzám már nem illene, sem pedig matériát egykönnyen arra nem találhatnék. De mind ezen mentségeim haszontalanok és sikertelenek voltak és mindaddig unszollani meg sem is szűntek, míg erre magamat nem ajánlottam. De kinek is szívét meg nem lágyítaná az ilyen syréneknek éneklése! Magát Jupitert is az égből lehúzta egy asszonyi állat; és így, ámbár nem örömet, leköteleztem magamat egy ahhoz hasonló munkának kiadására.*” Sokáig tűnődött: miről írjon? Végére *Rontó Pál* és *gróf Benyovszky Móric* történetének elmondásában állapodott meg; ezek hazánkfiai voltak s álmélkodásra való igaz dolgokat vittek véghez. Ha más nemzetek között valaki csak csekély vitézséget visz is végbe, azt mindjárt kitrombitáltatják és kinyomtatják: „*hadd lássa tehát a világ, hogy hazánk is nemz oly jeles férfiakat, akiknek viselt dolgai sokkal nagyobbak, jelesebbek, mint más ezer idegeneké*”. Mikor *gróf Benyovszky Móric* egy alkalommal *Párizsból* visszatért hazánkba: „*Nagyszombatban az Arany Korona vendégfogadóban velem négy napokat töltött és mint régi jó barátom és távoldadról való atyámfia is minden történeteit, viszontagságait nékem elbeszéllette. Rontó Pál pedig*

egy regimentben volt velem és én főstrázsamestere voltam s hivatalom mellett az akasztófa alá is én vezettem ki a hét esztendeig folyt prussus háborúban. 1790-ik esztendőben ország gyűlésén Budán lévén, megtudván ő ottanléteemet, felkeresett és kilenc napokig el sem eresztettem. Ezen alkalmatossággal mind a maga életét, úgy a grófét is, a vele esett történetekkel elbeszéllette előttem”. A továbbiakban helyreigazító észrevételeket közöl gróf Benyovszky Móric életének történetéhez, azután szót emel a magyar költészet hagyományos négyesrímű strófái mellett, jöllehet ő maga ebben a művében a páros rímeket használja „Én ugyan ezen munkámat kétsoros versekkel írtam, de okát ennek már feljebb kitétem, mivel a dámák kívánták így”. Olvasóitól így búcsúzik el: „Boldognak fogom magamat tartani, ha ezen csekély munkám valamint hazám dámái előtt, úgy annak közönsége előtt is egy kis meglepedést fog érdemlenni. Költ munkám szabad Szokolca királyi városban lévő házamban, Szent Iván havának 30. napján, 1793. esztendőben”.

Toldy Ferenc szerint Gvadányi József semmiben sem gyengébb, mint tárgyai elrendezésében. Két kalandor-alakjának dolgait a történeti valóság szerint beszéli el, két külön históriát csatol egymás mellé, a költői tartalmat tanításokkal pótolja. (*A magyar költészet története*. II. köt. Pest, 1854.) – Arany János szerint Rontó Pál ott érdekesebb, ahol maga beszél. A költői elhitést ez az egyik legjobb módja: a költő elszigeteli hőstét a maga személyétől. A huszár-kalandor egyébiránt talán még a peleskei jegyzőnél is népszerűbb volt a régi olvasóközönség előtt. (Gvadányi József. *Koszorú*. 1863. évf. Arany János *prózaí dolgozatai*. Budapest, 1879.) – Beöthy Zsolt szerint a huszárról és a grófról szóló verses regény alkotás tekintetében gyöngé munka, de kivált a huszár fiatalkori csínyeiről szóló első résznek vannak sikerült komikus részletei. (*A magyar nemzeti irodalom történeti ismertetése*. I. köt. 6. kiad. Budapest, 1890.) – Bodnár Zsigmond ezt a munkát még a *Falusi Nótáriusnál* is kevesebbre becsüli, s mindössze meséjével foglalkozik néhány sorban. (*A magyar irodalom története*. III. köt. Budapest, 1893.) – Széchy Károly megjegyzi, hogy a Rontó Pál egyszerű életírás ugyan, de ennek keretében a hős jelleme következetesen

kerekedik ki. Ballépése miatt a mű végén két nemes tulajdonságával engesztel ki bennünket: ura iránt érzett ragaszkodásával és szülőföldje után való epekedésével. Itthon indultatos és könnyelmű katonára, messze idegenben kifejlődik benne a régi jó magyar cseléd bennfentes bizalmassága és önfeláldozó hűsége. (*Gróf Gvadányi József*. Budapest, 1894.) – *Ferenczi Zoltán* szerint *Gvadányi* jellemző és alkotó ereje sehol sem kiválóbb, mint amikor elbeszéli *Rontó Pál* kalandjait. *Rontó Pálban* ép olyan típust alkotott, mint a nótáriusban a könnyelmű, sokszor gonosz, de jókedvű magyar huszár alakját. (*A régi magyar költészet*. Remekírók Képes Könyvtára. II. köt. Budapest, 1904.) – A huszár alakját, úgymond *Négyesy László*, élő személyről másolta a költő, képzelete nem is tudott volna ilyen eleven hőst alkotni, annál nagyobb szemléletességgel utánozta az élő alakot; éppen az a hiányossága, hogy nem igen tudott vagy nem mert szabadon alakítani. A falusi nótárius az úri rendnek tetszett, *Rontó Pál* a nép képzeletének lett kedves alakja. (*Gróf Gvadányi József és Fazekas Mihály*. Franklin-Társulat Magyar Remekírói. Budapest, 1904.) – *Badics Ferenc* szerint a *Rontó Pál* szerkezete éppen olyan laza, mint a *Falusi Nótáriusé*, itt is csak a főszemély tartja össze a kalandok részleteit. Ez mutatja leginkább, hogy *Gvadányi* csak dilettáns költő. Dilettantizmusára mutat az is, hogy műveiben hiába keresünk olynemű fejlődést, mint a nagy költőkéiben, fejlődést legfeljebb külsőségekben látunk. (*Horváth Ádám és Gvadányi József*. *Képes magyar irodalomtörténet*. Szerk. Beöthy Zsolt és Badics Ferenc. I. köt. 3. kiad. Budapest, 1906.)

Kiadások. – *Rontó Pálnak egy magyar lovas közkatonának és gróf Benyovszki Móricnak életek, földön, tengereken álmélkodásra méltó történeteiknek s véghez vitt dolgaiknak leírása, amelyet hazánk dámáinak kedvéért versekbe foglalt gróf Gvadányi József magyar lovasgenerális*. Pozsony és Komárom. 1793. (*Weber Simon Péter* pozsonyi nyomdász költségén és betűivel. Új kiadásai: 1807, 1816, 1864. *Bucsánszky Alajos* pesti nyomdász ponyvafüzetek számára *Tatár Péter* dolgozta át 1860-ban. Az eredeti szöveg

kissé rövidítve megjelent az esztergomi *Mulattató Zsebkönyvtár* füzetei között is; 1883–1888.)

Irodalom. – Toldy Ferenc: *A magyar költészet története*. 2. kiad. Pest, 1867. – U. az: *A magyar nemzeti irodalom története rövid előadásban*. I. köt. 3. kiad. Pest, 1872. – Arany János *prózai dolgozatai*. Budapest, 1879. – Kovács Dénes: *Gróf Gvadányi József élete és munkái*. Budapest, 1884. – Badics Ferenc: *Gvadányi József és Gaal József*. Pozsony, 1885. – *Gvadányi-album*. Szerk. Kovács Dénes. Budapest, 1887. – Beöthy Zsolt: *A magyar nemzeti irodalom történeti ismertetése*. I. köt. 6. kiad. Budapest, 1890. – Jankó János: A gróf Benyovszky-irodalom anyagáról. *Századok*. 1891. évf. – Werner Adolf: Gróf Gvadányi József. *Székesfehérvári ciszterci gimnázium értesítője*, 1892. – Bodnár Zsigmond: *A magyar irodalom története*. III. köt. Budapest, 1893. – Széchy Károly: *Gróf Gvadányi József*. Budapest, 1894. – Ferenczi Zoltán: id. Gvadányi-kiadás. Budapest, 1904. – Négyesy László: id. Gvadányi-kiadás. Budapest, 1904. – Badics Ferenc: Horváth Ádám és Gvadányi József. *Képes magyar irodalomtörténet*. Szerk. Beöthy Zsolt és Badics Ferenc. I. köt. 3. kiad. Budapest, 1906. – Dobóczki Pál: *Népies alakok az irodalomban a népies irány előtt*. Budapest, 1912. – Kohányi Menyhért: A Nagy Sándor-monda Gvadányi Rontó Páljában. *Irodalomtörténet*, 1912. évf. – Sas Andor: Gvadányi és az oroszok. *Népművelés*. 1915. évf. – Barta Eszter: Gvadányi Rontó Páljának egyik forrása. *Irodalomtörténet*. 1917. évf.

GVADÁNYI JÓZSEF VERSES LEVELEI

Hogyan gondolkodik a XVIII. és XIX. század fordulópontján egy gazdag tapasztalatú öreg magyar úr a világ sorsáról? Hazája és a külföld különböző tájain hosszú időt töltött, minden fajtájú emberrel társalgott, iskolai tanulmányait könyvek és hírlapok olvasásával bővítette. Mánás, katonatiszt, földbirtokos egy személyben, királyának hű alattvalója, a feudális alkotmány védője; de – emberi érintkezésében – mégis közvetlenebb és nyájasabb, mint legtöbben azok közül a hiú demagógok közül, akik a népszerűség után esengve szavaikkal az egyenlőséget és testvériséget hirdetik, közelről azonban dölyfösebbek az arisztokratáknál.

Egész kis verselő csoport gyülekezett köréje. Vonzó egyéniségeért mindenki szerelté, magyaros költészete buzdítóan hatott kortársaira, egyik-másik lelkes poéta levelezni kezdett vele. Közeledésüket nem bánták meg. Az öreg generális szíves ember volt, szerény helyzetű költőtársaival nem érezte előkelő rangját, soraikra készséggel válaszolt. Így került ismeretségbe az ország különböző helyein szétszórta lakó tisztelőivel és utánczóival: *Csizi István* tokaji nyugalmazott őrnaggyal, *Donits András* miskolci tanulóval, *Fábián Juliánna* komáromi polgárasszonnyal, *Molnár Borbála* sátoraljaújhelyi varrónővel. *Szokolca* hírneves írója a maga kis helikoni körének középpontja volt, levelezői az ő stílusát és verselését követték.

A „szokolcai remete” *Nyitra* megyei kastélyából versben levelezik egy komáromi csizmadia feleségével, *Fábián Juliánnával*. Szíves szeretettel gondol a nemzetes asszonyra, tiszteli benne magyar fajtestvérét, megbecsüli személyében az iparkodó költőnt.

Molnár Borbála ismeretségéhez *Csizi István* nyugalmazott őrnagy közvetítésével jutott. Unalmas órákban való időtöltés (1795) című kötete felvilágosítja az olvasót, hogy *Csizi István* főstrázmester urat harminc esztendő óta ismeri, míg *Molnár Borbála* asz-

szonyságot nem volt szerencséje látni, pedig az utóbbi méltó arra, hogy „*hazánkban érdemes neve, a verselésben való nagy készsége, sebes és találó esze, tűzzel és jó ízléssel teljes munkái, szóval az ő talentumának híre elterjedjenek. Ki légyen ő – írja kötetében – nem látom szükségesnek lenni, hogy kitegyem. Én magam is mind ezen szempillantásig személyének esmértségétől a távolléte miatt meg vagyok fosztatva, csupán a most említett szép tulajdonságai által, amelyeket velem való levelezéséből tanultam ki, annyira reá esmértem, hogy minden tartózkodás nélkül bátran felőle ide tehetem, hogy hazánk szépneme között ő csak egymaga légyen született ékes nyelvünkön verselő Magyar Minervának.*”

Verses levelezésének gondolatai a jókívánságok, egészség, betegség, öregség, halál, szépség, jóság, barátság, kötelesség, házi foglalkozás, falusi élet, hadi emlékek köré fűződnek. Nagyon örül, hogy *Molnár Borbála* híressé tette nevét verselésével; búsul, mikor eszébe jut, hogy sok magyar leány és asszony idegenmajmoló és munkátlan életű. Leírja szakolcai házát, gazdasági terveit, örömét kertjében. „*Hiacintusok közt már mostan sétálok, / Nárcisz, tulipánok, ibolyák közt állok, / Természet munkáját ezekben vizsgálom, / Főkép a nagy Isten hatalmát csodálom, / Hogy sokféle színnel ezeket festette, / Értünk, emberekért, mindezeket tette.*” Majorja mindjárt ott van kertje mellett, be-benéz ide is, megszemléli juhnyáját. Írogat, olvasgat kis könyvtárában. Barátai szívesen látogatják, nyájasan társalognak egymással, ő is elmegy látogatásukra. „*Olykor hegedűmet a tokból kikapom, / Egyet penderíték, elműlik így napom.*” Nem szívesen gondol a halálra, bár tudja, hogy rákerül majd a sor, addig is megelégedetten kóstolgatja a szőlő levét. Távoli barátnője leveleinek nagyon örül: „*Mert hűsz esztendőkkel, hidjed, tovább élek, / Ha veled verselő pennával beszélek, / Bár leveled léssen rövid és parányi, / Kedvesen fogja azt venni gróf Gvadányi.*”

Többször szóba kerül grófsága. A három gyermekére dolgozó szegény sátoraljaújhelyi varrónő kifejezi aggodalmát, hogy ő nem méltó a gróf barátságára. Igen nagyra veszed az én grófságomat – írja neki a lovas-generális – holott ez üres hang. Jól tudod, mikor Isten megteremtette a világot, nem osztogatott grófságokat; a fé-

nyes cím a későbbi emberi hiúság kitalálása. Ha a mágnásban nincs erkölcs és ész, akkor kinevetik. „*Legyen herceg vagy gróf, ha nincs tudománya, / Mit használ őneki külső ragyogványa?*” Az embereket a jóerkölcs és a tudomány nemesíti meg, mindnyájan porból lettünk, egymás felebarátai vagyunk. „*Látod már, asszonyom, hogy én grófságomról, / Mint itélek és mit tartok a sorsomról, / Mivel még őseim mind grófok valának, / Már én is gróf voltam, még csak ringatának, / De azért magamat soha fel nem fújtam, / Emberi bőrből mivel ki nem bujtam.*”

Milyen témáról cserél eszmét a nyugalomban élő lovasgenerális *Donits Andrással*, a miskolci tanulóifjúval? Minap – úgymond Donits Andrásához írt első verses levelében – befutott hozzám a posta s levelet hozott *Miskolcra Szakolcára*. Átfutottam a levelet, elolvastam a levélhez mellékelt verseket, csodálattal láttam, milyen költői tehetség az én új barátom. „*Felkiálték itten Apolló muzsái! / Helikon hegyének koszorús nimfái! / E növendék miként jutott közütekbe? / Mikor vettétek be szent seregetekbe?*” Ez a zsenge költő ékes verseket ver lantján, ne vegye rossz néven, ha azt mondom neki: „*Növendék jó ifjú, én édes Andráskám! / Te leszel ezentúl az én poétácskám. / Tudd: jobban szeretlek téged apádnál is: / Gróf Gvadányi József lovasgenerális*”. A posta a télben bizonytalan és lassú, a szakolcai ház urának tolla is nem egyszer borongó és fáradt. Mikor távoli tanítványa jövőjéről van szó, nem fogy ki a buzdításokból; mikor magára gondol, bevallja lankadását. „*Már mostan hattyú-szín borítja fejemet, / Vénség barázdái ráncolják képemet, / Az ily agg poéta oly, mint a pap lova, / Mely kidült a hámból s nem mehet sehova, / Ha egyszer a vénség aztat körülveszi, / Még nyerítését is lassú hanggal teszi, / Én is már verseket gyengéket munkálok, / Mint a vén hegedűs, már csak kontrahálok.*” Sebaj, *Andriskám*; itt a farsang, vigadjon az ifjúság. Magam is vigadtam, mikor nemrégiben meghívtak egy lakodalomba s ott ültem a gavallérok és dámák között. Folyt a tánc, pengett a sarkantyú, rengett a palota. Még az öregeknek is megjött a kedvük a táncra, annyira felbuzdultak Bacchus nedvétől. „*Én is, bár vén*

vagyok, kínálást nem vártam, / Egy szürke baráttal kozák-táncot jártam.”

A betegség be-beoson a szakolcai házba, az öreg költő úgy érzi, hogy búcsút kell mondania földi életének. Nagyon beteg voltam – írja verses levelében – az ég szélén már szóba álltam *Szent Péterrel* is, de ő nem nyitotta meg a menny kapuját, hanem haragosan rám kiáltott: Menj vissza, imádkozzál többet s ha nagyobbak lesznek érdemeid, akkor bejöhetsz huszár-bajtársaidhoz. Pirulva tértem haza *Szakolcára*, doktort hívtam, ez azután olyan port rendelt, hogy zöld karikákat hányt tőle a szemem. Szoros diétára fogott a doktor, nem ehettem hajdúkáposztát, teafélével tartott, pedig a magyar gyomor megveti az ilyesmit. Istennek hála, most már talpra álltam, jóízűen eszem a gulyáshúsból, csendesesen pipázgatok tűzhegyemnél. Csak a háborús hírek aggasztanak. Meddig fog még folyni az emberi vér, mikor száll le közénk az állandó békesség, miért fegyverkeznek egymás ellen a nemzetek? Csak járok-kelek csendesesen házam körül, gyönyörködöm gyümölcsoltványaimban, nézem a mindenféle színnel nyíló virágok hervadását s eszembe jut az emberi élet mulandósága. Olyanok vagyunk, mint a hulló levelek. „*Bennem is úgy múl el minden, úgy találok, / Mert az élet nem más, csak egy tündéralom!*”

Dugonics András keresett népiességével szemben *Gvadányi József* társalgó beszéde és elbeszélő módja keresetlen magyarságú. Kortársaihoz hasonlóan neki is az az álláspontja, hogy ami természetes, az nem rút; az illendőség mai értelemben vett követelményeire nem mindig tekint. Más is így tett abban az időben. *Fábián Juliánna* olyan felköszöntőt küldött egyik barátnőjének esküvőjére, hogy mikor másolatát eljuttatta a lovas-generálishoz, bizonyára ő is mosolygott a komáromi költőasszony naiv bátorságán; válaszában azután hasonló tréfálkozással bővítette ki a csiklandós témát. A verselő Minerva és az öreg huszár évődésein senki sem ütközött meg a költői levelezésüket olvasó magyarok közül.

Kiadások. – *Unalmas órákban vagyis a téli hosszú estvéken való időtöltés, amelyet a versekben gyönyörködőknek kedvéért*

kiadott gróf Gvadányi József lovasgenerális. Pozsony, 1795. (Weber Simon Péter pozsonyi nyomdász költségeivel és betűivel. Tartalma: Gvadányi József, Csizi István és Molnár Borbála verses leveleinek gyűjteménye. „Néhány úri kedves jóakaróim arra kértek engemet, hogyha volnának néminemű már régenten munkált verseim, nyomtató sajtó alá szoríttatnám és a közönség között közrebo-csájtánám” – írja előljáró beszédében a lovasgenerális. „Ami a levelezéseket illeti, azok leginkább kétsoros verselésekből állanak, mivel aki hogy írt nékem, én is olyan móddal feleltem, de magam saját munkáim mind négysoros versekből állanak és így mivel so-kan a kétsoros, sokan pedig a négysoros munkákat kedvelik, mind a két rész megelégedést fog találni.”) – Verses levelezés, amelyet folytatott gróf Gvadányi József lovasgenerális nemes Fábián Juliánnával, nemes Bédi János élete párjával, melyben több nyájas dolgok mellett Komárom városában történt siralmas földindulás is leírattatott és a versekben gyönyörködők kedvéért kiadattatott. Pozsony, 1798. (Költői levelezése Fábián Juliánnával.) – Méltóságos gróf Gvadányi József lovas-generálisnak Donits Andrásához írt levelei válaszaikkal. Nagyszombat, 1834. (Költői levelezése Donits András miskolci tanulóval.)

Irodalom. – Toldy Ferenc: *A magyar költészet története*. 2. kiad. Pest, 1867. – Badics Ferenc: Gvadányi József Időtöltései. *Újvidéki kir. kat. gimnázium értesítője*. 1884. – Kovács Dénes: *Gróf Gvadányi József élete és munkái*. Budapest, 1884. – *Gvadányi-album*. Szerk. Kovács Dénes. Budapest, 1887. – Széchy Károly: *Gróf Gvadányi József*. Budapest, 1894. – Négyesy László: id. Gvadányi-kiadás. Budapest, 1904. – Badics Ferenc: Horváth Ádám és Gvadányi József. *Képes magyar irodalomtörténet*. Szerk. Beöthy Zsolt és Badics Ferenc. I. köt. 3. kiad. Budapest, 1906. – Szigetvári Iván: Gvadányi helikoni köre. *Irodalomtörténeti Közlemények*. 1917. évf. – Réthly Antal: A komáromi földrengés. *Uránia*. 1922. évf.

GVADÁNYI JÓZSEF EGYÉB MUNKÁI

Gvadányi József hatvankét éves volt, mikor első munkáját ki-nyomatta. Ez a dévaj verse, a *Pöstényi fürödés* (1787), névtelenül jelent meg. A szerző egy huszárcapitány ajkára adja mondanivaló-it, a vidám lovastiszt beszámol fürdőzési élményeiről, az olvasó előtt meglevenedik az egész pöstyéni nyaralás. „*Förödik itt pap-ság, fürdik katonaság, / Városok lakosi és számos uraság, / Mossa rühét zsidó, szennyét a cigányság, / Fürödik tót, német és magyar polgárság.*” A huszárcapitánynak a cigányokról, a tót legényről és a prédikátor kikapós feleségéről szóló borsos történetei nem a mai ízlés számára készültek; annyi azonban bizonyos, hogy zamatos népiességű történetek. Megújul bennük – annyi emberöltő távolá-ból – a régi magyar világ szelleme; a nyelv népies ízét kedvelő férfi-olvasók pompás mondásokat találnak szövegében.

Hasonló férfi-olvasmány – a maga nemében jeles katonai verse-zet – a költő huszártiszti életének leírása, *A badalói kvártélyozás*. (1765 és 1795.) „*A hét esztendőig tartó prussus háború után, 1763-ik esztendőben, megesvén a békesség, nemes palatinális re-gimentünk hazánkba négy vármegyére kiosztatván, én mint főstrá-zsamester egyik részével tekintetes, nemes Bereg vármegyébe es-vén, személyem szerint a Tiszaháton fekvő Badaló nevű faluba rendeltettem. Azért is ezen darabba azon vidéknek és ottan való kvártélyozásom ideje alatt történt dolgoknak leírása foglaltatik.*” Az egyhangú és üres, de egyben gondtalan és vidám régi tiszti élet eleven képei mulattatják az olvasót ebben a verses munkában. A nagyobb városokhoz és harsány hadi zajhoz szokott őrnagy nem tud mit csinálni falusi magányában, a *Tisza* áradása elszigeteli még a távolabb fekvő huszárszázadoktól is, végül bált rendez unalmá-ban a falusi legényeknek és leányoknak. Gavallér ember, tömérdek ennivalót és italt vásárolt össze s amikor a falusiak bírójuk vezeté-sével megérkeznek házába, magyaros vendégszeretettel fogadja

őket. A bíró rövid beszéddel köszönti: „*Tekintetes gróf úr parancsolatjára / Itt az ifjúság ked szolgálatjára, / Készen varrnak ezek kelmednek táncára, / Az anyjokkal jöttek ide kvártélyára*”. Szólottam; örvendek, hogy láthatom mindnyájukat, érezzék magukat jól az otthonomban. „*Erre mindenike fogott velem kezét. / A bíró egy leányt, látom, hozzám vezet.*” Tudja-e, tekintetes gróf úr, kinek a lánya ez? „*Szóltam: bírógazda, én ezt nem tudhatom, / De hogy egy szép személy, azt kednek mondhatom, / A pap leányának ezt méltán tarthatom, / Szép viseletéről eztet állíthatom.*” A leány a bíró lánya. Atyja nagyon büszke rá, Ilus meg is érdemli a szeretetet, mert jó erkölcsű derék hajadon, immár az egyik református iskolamester menyasszonya. Lelkesen folyik a tánc, húzza a cigány, egy-egy legény szívesen átengedné párját a grófnak, de ő azt mondja, hogy a leány maradjon csak a legénynél: „*Jó kézben van, szóltam, én nem táncolhatok, / Át van löve lábam, még jó, hogy járhatok, / Eleget sajnálom, hogy nem ugorhatok, / Ilyen friss lányokat táncra nem ránthatok*”. A tánc mellett a lakomázásról sem feledkeznek meg. „*Jágerom, inasom a sert s bort hordották, / Kinek, ami tetszik, igyanak, nyujtották, / Mivel becsületnek ők aztat tartották, / Hogy reám köszönték, ezeket mondották: – Gróf uram, kelmedet az Isten éltesse, / Engedje, a burkust vághassa, ölhesse, / Nagy úr ked, még dolgát nagyobbra vihesse, / Több ily víg napjait mivelünk tölthesse.*” Hajnal felé engedelmet kér a bíró, hogy immár hazamehessenek; a táncolók nevében hálásan köszöni a mulatságot; bocsánatot kér, ha valamiben rosszul cselekedtek. „*Másnap kedveskedett egyike almával, / Másika dióval, ki meg kappanával, / A nótáriusné egy kakas-pulykával, / Ilus sulymot hozott egy egész vékával. – Letenni akartam az árát mindennek, / Szóltak: tartjuk mi ezt igen nagy szégyennek, / Több emberségével éltünk mi kiendnek, / Vegye el, mert bizony meg kell lenni ennek. – Megköszöntem és el-vettem mindezeket, / Itten is mindnyájan nyujtották kezüket, / Megvallom, csudáltam az ő jó szívüket, / És így a bálomnak s mindennek vége lett.*” Következik egy vízi vadászat élettől duzzadó leírása, a tiszai halászat pompás rajza, a szatmári jezsuita szuperior látogatásának eleven története. A jezsuita atya tiszteletére

négy tisztet rendel magához a gróf: „Egy se vala köztük komor természetű, / Mindenik ifjú és deli termetű, / Nemesen neveltek, nem feslett életű, / Nyájjas, tréfás és szép magaviseletű. – A szuperiornak ők nagyon tetszettek, / Mivel mindenféle ebségeket tettek, / Sok történeteket néki beszéllettek, / A sulykot, bár hányták, de mégsem vétettek”. A vadászat, lovaglás, étel-ital közben az egyik vidám eset a másikat kergeti, még a jezsuita atya is lóra ül az elhagyott vidéken, de mivel folyton váltogatja a gróf paripáit, az egyik tüzes mén leveti hátáról. Szerencsére nem történik semmi baja. „Asszonyinak és lónak hinni sohasem kell, / Tele vannak ezek hamis erkölcsökkel.”

Egész vaskos kötet *A mostan folyó ország gyűlésének satyrico critice való leírása*. (1791.) A II. József császár halálát követő nemzeti felbuzdulásra jó forrásul használható, négyesrímű soraiban megelevenedik a konzervatív magyarság nacionalista szelleme. Egykorú vonatkozásainál fogva ma már csak kevéssé élvezhető – ez minden aktuális politikai munka közös sorsa – a régiek azonban bizonyára élvezettel olvasták s kevés unalmas részletet találtak benne. A szerző leírásai és fejtegetései három középpont köré fűződnek: a budai országgyűlési tárgyalások, a dunántúli vadászat és a pozsonyi koronázás köré. *Budán* a rendek sokat szónokolnak, keveset cselekszenek: „Kevés napok mulva egy hónapja léssen, / Hogy együtt az ország, de semmit sem téssen, / Isznak-esznek, hogyha szakács vagyon készen, / A hecc és teátrum legjobb hasznot vészen”. Csak politizálnak, kritizálnak, szavalnak a mágnások, nemesek, papok. Folyznak a hitviták, mintha a hazának egyéb sürgős ügyei nem volnának. Egymást vágja a katolikus és a protestáns, holott az emberiség múltja már elég leckét adott a vallásos villongások szörnyűségeiből. „Mult időket mi is vegyük gondolóra, / Soha hazánk dolga nem fordula jóra, / Ha a religió szállott nyelvre-szóra, / Minden fanatikus felült akkor lóra.” Szeressük egymást, magyarok! A katolikus hit ősi joron uralkodik országunkban első szent királyunk óta, de tartozunk szeretni kedves véreinket, a protestánsokat is; velük együtt osztozzunk meg a hivatalokon, ne akadályozzuk őket vallásukban, építsék fel templomaikat, hiszen test-

véreink és atyánkfiai. Élünk békeességben az uralkodó családdal, kétszázötven esztendőn keresztül jól védtek bennünket, ma is boldogan élünk pártfogásuk alatt. Hogy *József* császár tévedett, ez még nem ok a békebontásra; a fiú nem szenvedhet az atyjáért, az ifjabb testvért nem lehet halálra ítélni a bátyja miatt. – Folynak a tárgyalások, enyhülnek az ellentétek, elkövetkezik *II. Lipót* királlyá koronázásának ideje. Budáról Pozsonyba megy az országgyűlés, ragyogó szertartások következnek, egymásra talál a nemzet és a trón.

A békeesség és munka hirdetője, a nemzet múltjának és jelenének dicsőítője nem riad vissza attól, hogy meg ne mondja honfitársainak a legkeményebb igazságokat is. *Bécs* megrontja a magyarságot, a nyugati divat ellensége a nemzeti viseletnek, egyesek már a bajszukat is levágatják. Az író elkeseredve tör ki a férfiúi ékeségüket leberetváló bajszatlan magyarok ellen. Most jöttek meg *Bécsből*, szívrepesve vártam őket, de majd hogy össze nem estem, mikor rájuk pillantottam „*Mert amint tekinték sokaknak szájára, / Néztem orra alatt bajusz kopaszára, / Forrt a méreg bennem s mondtam utóljára: / Valamit kellene vetni tarlójára. – Nem hazafi, korcs az, ki így cselekedett, / Idegen vérrel a vére keveredett, / Anyja paplanjától más is melegedett, / Panádlin, nem magyar étken nevedett*”. Minden nemzet becsülettel ragaszkodik a maga nemzeti karakteréhez, egyik sem veszi fel az idegen nációk öltözetét, mindegyik büszke ősi jó szokásaira. Egyedül mi legyünk áru-lók és bolondok? „*Az egész világon híres mi nemzetünk, / Minden szemnek tetszik a mi öltözetünk.*”

Mikor könyve végén az író – egy *Heves* megyei gazdaember képében – összefoglalja szemlélődéseinek eredményét, újból követeli, hogy a nemzeti öltözet viselésére a törvény erejével kényszerítsenek mindenkit. Második törvényünk a magyar nyelv légyen. „*Vessük szemeinket mi más nemzetekre, / Francia és anglus, olasz, németekre, / Szégyenlik szorulni idegen nyelvekre, / Válik is hasznukra s nagy dicséretekre. – Virágzanak köztük minden tudományok, / Anyanyelven folynak törvény s hagyományok, / Így szólhatnak mesterek, így a tanítványok, / Nem jönnek közükbe idegen bálvá-*

nyok.” Ne idegen nyelvvel kínozzuk magunkat, hanem a magyar nyelvet emeljük magasra; állítson a haza *Magyar Tudós Társaságot*; katonáink magyar ezredekben szolgáljanak. „*Vedd tehát, nemzetem, eztet gondolóra, / Mert ha nem cselekszed, soha dolgoz jóra / Nem válik, keserves léssen minden óra, / Térdet fogsz hajtani sok idegen szóra.*”

Gvadányi József életében ritka magyar típus, költészetében pompás naturalista egyéniség. Amint *Gyöngyösi István* munkáihoz vissza-visszajártak okulásra a későbbi emberöltők, a lovasgenerális könyveit is érdemes lett volna jobban forgatni a magyar szellem megnyilatkozásait és a magyar nyelv kincseit megbecsülő mai olvasóknak költőknek és tudományos íróknak egyaránt. Az esztétikai mérték nem egyedüli szempont a régi irodalmi alkotások értékelésében, a minden csiszolatás nélkül megnyilatkozó tehetőség nem egyszer nagyobb figyelmet érdemel, mint a művészi fontolgatás szabályossága; *Gvadányi József* munkáit sem szabad drasztikus kifejezései és avult zökkenői miatt kicsinyelni. Vegyük figyelembe, mennyi természetes értéket adott az itt-ott talán salaknak nevezhető részletek mellett. A költő háborús erkölcsű tisztek és káromkodó parasztkatonák között élt negyven esztendeig, a polgári lakosságnak szintén nyers volt a beszédmódja, a vaskos adomák és cifra mondások tehát csak mérséklettel kárhoztathatók. „*Műveiben számtalan helyet találunk – mondja róla életrője – mely nemcsak esztétikailag érdemel megrovást, de etikailag is megbélyegezhető mai nemzeti ízlésünk s mai társadalmi etikettünk nemesebb és választékosabb fogalmai szerint; számtalan helyet találunk, melyet női társaságban orca-pirulás nélkül felolvassunk sem lehet; de az is kétségtelen, hogy száz esztendővel ezelőtt az egész középnemességnek, vagy ha jobban tetszik, az egész középosztálynak ízlése még egészen parlagi volt a mai értelemben. Van két dolog mégis, melyet a pajkos öreg mindig komoly érzéssel, nem egyszer megilletődéssel érint: a haza és vallás. A magyar nemes nagyzó meglegedése és faji büszkesége lobog benne: rendi és nemzeti érdekei iránt époly fogékony, mint amily féltékeny. Nem szóvivő politikus, mégis mind az ország, mind a megye köztermei-*

ben szorgalmasan meg-megjelen, a mohó figyelem és türelmetlenkedő aggodalom váltakozó benyomásaival kíséri a dolgokat, főként az 1790-iki zajos országgyűlésen. Mint katona, nem szereti az örökös vitatkozást, mert akik egyre csak bírálják, ítélnék, rendszerint nem építenek, a sok ékes beszéd nem is egyéb előtte, mint kicsinyeskedés és szörzálhasogatás.” (Széchy Károly: *Gróf Gvadányi József*. Budapest, 1894.)

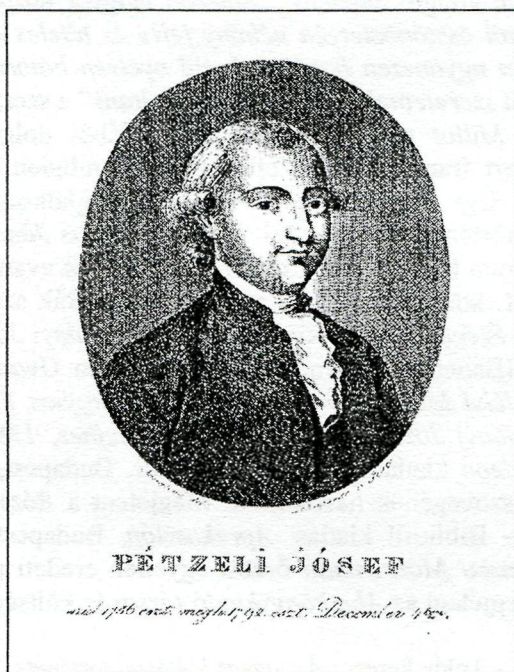
Kiadások. – *Pöstényi fürödés, amelyet egy magyar lovasezeredből való százados az ottan történt mulatságos dolgokkal, élő magyar nyelven, versekbe foglalt, 1787. esztendőbe, Rák havának 12. napján.* Nyomtatott Csöböröcskőn, a Caspium tenger partján azon esztendőbe. (A kiadás helye és éve: Pozsony, 1787. A vaskos tréfájú könyvecske illetlenségeire nézve tanácsos figyelembe venni *Mészöly Gedeonnak* az 1921. évi második kiadáshoz írt verses utóhangját s ebben a huszáros jókedvű szerző költészetének következő jellemzését: „Zabolátlan néha Pegazusa szája, / Illendőség hámján ki-kirúg patája, / De másfélszáz éve még más nóta jára: / Ne vonjad a Mult-at Má-nak rámájára”). – *A mostan folyó török háborúra célozó gondolatok.* Pozsony és Komárom, 1790. (*Weber Simon Péter* költségeivel és betűivel. Prózában írt mű a *II. József* császár török háborújában vitézkedni kívánó magyar ifjak buzdítására. Előbeszédében megemlíti a szerző, hogy a könyvtárak tele vannak német hadi könyvekkel, holott még egyetlen magyarnyelvű hadtudományi munka sem akadt kezébe. Ezen a hiányon segít most katonai kézikönyvével. Bevezetésül rendkívül magasztalja *Montecuccoli* XVII. századi császári hadvezér katonai tehetségét, azután rátér a hadseregszervezet és gyakorlati katonáskodás részletes ismertetésére.) – *Nándorfejérvárnak megvétele.* Pozsony és Komárom, 1790. (*Weber Simon Péter* költségeivel és betűivel. Elbeszélő, leíró, örvendező alkalmi vers *II. József* császárnak és vezéreinek dicsőségére. Hozzácsatolva: *Rettentő látás, rettentőbb történet.* Elégia *Ferenc* trónörökös feleségének halálára. A költő a váratlanul elhunyt főhercegasszonyban a magyar nemzet igaz barátját siratja.) – *A nemes magyar dámákhoz és kisasszonyokhoz szóló versek.* Pozsony és Komárom, 1790.

(Weber Simon Péter költséggel és betűivel. A „szép nemnek mulatságára és gyönyörködtetésére”. Dicsőíti a magyar nőket, hogy hátat fordítottak a német divatnak s visszatértek az ősi nemzeti viselethez.) – *Aprekaszión, mellik mek sinalik fersben*. Pozsony és Komárom, 1791. (Régebben írt verses huszár-tréfája. Egy magyarul nem tudó német főhadnagy üdvözli benne kapitányát. A kifordított magyarságú verses munkát név nélkül adta közre. *Aprekaszion: sürgős kérelem.*) – *A mostan folyó ország gyűlésének satyrico criticé való leírása, amelyet egy Isten mezején lakó palóc-nak szinlése alatt írta azon buzgó szívvel bíró hazafi, akinek pennájából folyt ki a falusi nótáriusnak budai utazása; ezen munkáját is négy sorú versekben hazájának eleibe terjesztette 1790. esztendőben, Bak havának 25. napján*. Lipsia, 1791. (A kiadás helye: Pozsony. Nevét elhallgatta a szerző. Verses politikai röpirata lapjain egy istenmezei palóc képében hirdette konzervatív életelveit és nacionalista programját. *Istenmezeje*: Heves megyei falu. A magyar nemzethez intézett előszó kijelenti, hogy a munka senkit sem akar megsérteni, csupán versekbe kötötte a budai országgyűlésen valóban megtörtént dolgokat. „Igyekezetemet legalább nemzetem vedd jó névvel és hitesd el magaddal, hogy egyedül néked áldozom magyar vérrrel buzgó szívemet.”) – *Tizen-kettődik Károly’ Svétzia ország királynak élete*. Pozsony és Komárom, 1792. (A régiek szokása szerint ennek a prózában írt terjedelmes életrajznak is hosszú címe van, hogy minél inkább felcsigázza a vásárlók kíváncsiságát. Az előszóban a szerző a történettudományt magasztalja, számot ad forrásairól s örvend, hogy immár „*hazánknak gyönyörű anyai nyelvén*” is megjelenhetnek a tudományok. Hellyel-közzel verseket is iktatott prózai szövegébe. „*Cselekedtem eztet azért, hogy a versekben gyönyörködöknek is kedvük teljen. Magamon ugyan erőszakot tettem és az igaz magyar versek írásának útjáról kitértem, mivel kétsoros versekkel írok, de mások kérésére tettem eztet, akik ok nélkül aztat tartják, hogy négysoros verseknek egyaránt hangzása sértené a fület. Én előttem ugyan négy aranynek pengése kellemetesebb, mint két aranynek és azoknak négyjével való multiplikációja éppen legkisebbet sem sérti sem bal, sem jobb*

*fülemet. Munkámat ugyanazoknak kérése megkönnyébbítette, mert ameddig négy soros négy strófákat elvégezek, addig huszonnégyet is munkállok kétsorost. Legyetek egészségesben hazámban élő véreim és ha talán munkám nem fog tetszeni, munkálatok jobbat.”) – Unalmas órákban vagyis a téli hosszú estvéken való időöltés. Pozsony, 1795. (Ennek a verses kötetnek elején van az első fogalmazásában 1765-ből való, de csak harminc évvel utóbb kinyomtatott *Badalói Kvártélyozás.*) – *Egy a Rhenus vize partján táborozó magyar lovaskatonának Pozsony városába egybegyűlt rendekhez írott levele.* Pozsony, 1796. (Hazafias szózat.) – *A világnak közönséges históriája.* Hat kötet. Pozsony, 1796–1803. (Ez az első nagyobb magyarnyelvű világtörténelem. „Amelyet magyar hazájához viseltető szeretettől ösztönöztetvén néhány jeles és hiteles authorokból kiszedegetvén ugyanezen hazájának élő nyelvén bátorkodik nékie, mint igaz fiúi szeretetnek áldozatját, bényujtani” a szerző. Anyagát nagyjából Millot szabadszellemeű munkájából dolgozta át; ez meglepő, mert francia forrása ellentmondott minden konzervatív gondolatnak. Úgy segített magán, hogy nem foglalkozott a kényesebb egyháztörténeti kérdésekkel. Halála után *Kis János* evangélikus pap állította össze a VII. kötetet, *Sikos István* evangélikus pap a VIII. és IX. kötetet. Folytatói is külföldi munkák szövegeit fordították.) – *Széchy Károly* kiadása: *Gróf Gvadányi József.* Budapest, 1894. (Ennek az életrajznak függelékében *Gvadányi József* verse az *Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társasághoz* 1797-ből, továbbá: *Gvadányi József levelei Péczeli Józsefhez, 1788–1791.*) – *Mészöly Gedeon* kiadása: *Pöstyényi fürödés.* Budapest, 1921. (Az első kiadás szövegének hasonmása. Megjelent a *Rózsavölgyi-cég* költségén.) – *Bibliofil* kiadás: *Aprekaszión,* Budapest, 1921. (A *Magyar Nemzeti Múzeumban* őrzött egyetlen eredeti példány hasonmása. Megjelent az *Aba könyvkiadó-társaság* költségén.)*

Irodalom. – Toldy Ferenc: *A magyar költészet története.* 2. kiad. Pest, 1867. – Kovács Dénes: *Gróf Gvadányi József élete és munkái.* Budapest, 1884. – Badics Ferenc: *Gvadányi József és Gaal József.* Pozsony, 1885. – *Gvadányi-album.* Szerk. Kovács Dénes. Budapest, 1887. – Széchy Károly: *Gróf Gvadányi József.* Budapest, 1894. – Négyesy László: id.

Gvadányi-kiadás. Budapest, 1904. – Kardeván Károly: Gvadányi világtörténete. *Irodalomtörténeti Közlemények*. 1905. évf. – Badics Ferenc: Horváth Ádám és Gvadányi József. *Képes magyar irodalomtörténet*. Szerk. Beöthy Zsolt és Badics Ferenc. I. köt. 3. kiad. Budapest, 1906. – Dobóczy Pál: *Népies alakok az irodalomban a népies irány előtt*. Budapest, 1912. – Eckhardt Sándor: *A francia forradalom eszméi Magyarországon*. Budapest, 1924. – Baros Gyula: Petőfi és Gvadányi. *Irodalomtörténeti Közlemények*. 1925. évf. – U. az: Gróf Gvadányi József és az utókor. *Irodalomtörténet*. 1925. évf.

*Péczeli József (1750–1792) putnoki születésű komáromi
ref. lelkész, a Mindenest Gyűjtemény szerkesztője,
Gvadányi József levelezőtársa.*

A GVADÁNYI-IRODALOM

Gvadányi Józsefnek művészi szempontból sohasem tulajdonítottak jelentőséget, s ez nem volt igazságtalan álláspont, egyéb érdemeit azonban nem vették eléggé számba, s ez méltánytalan mellőzés volt. Elbeszélő költeményei a régi magyar világ képét pompásan tükrözik; megfigyelő tehetsége, gondolkodása, humora minden ízében magyar; kattogó verselése jól illik ódon stílusához. Olyan jóízűen mesélget és olyan természetesen mutatja be hőseit, hogy már ezzel az érdemével is egyedül áll epikus-kortársai között.

Munkáinak nincs gyűjteményes kiadása. Hogy *Falusi Nótáriusa* újabb lenyomatokban és magyarázatos kiadásokban is megjelent, ez elsősorban a középiskolai kötelező olvasmányok rendszerének köszönhető.

Életrajzát *Széchy Károly* írta meg legrészletesebben. Kiválóbb méltatói: *Toldy Ferenc, Arany János, Négyesy László, Badics Ferenc*. Forrásainak nyomozásában *Gragger Róbert* tűnt ki.

Halála után költőtársai érzékenyen megsiratták. A bécsi *Magyar Kurir* szerkesztőségébe számos elégia futott be az ország különböző részeiből. *Csizi Istvánon, Molnár Borbálán, Fábíán Juliánán* és *Perecsenyi Nagy Lászlón* kívül mások is kegyeletos versekkel áldoztak emlékének. *Erdélyből* két költemény érkezett a bécsi magyar ujság szerkesztőjéhez, *Horvátországból* a zágrábi királyi akadémia magyar nyelvtanára; *Rácz István* küldött *Bécsbe* gyászoló éneket a közbeccsülésben álló író halálára. (1802.)

Első bírálója, *Kazinczy Ferenc*, lenézően nyilatkozott leveleiben költészetéről, ez azonban érthető, mert a nyelvújítás vezérének, mint a németes ízlés finomkodó költőjének, egészen más volt a szellemi iránya. Helyesen jegyezte meg álláspontjára *Széchy Károly* a maga *Gvadányi-életrajzában*: „*Kazinczy múzsája a Xenidion, az Idegenke, ki szavában, célzásában előkelő és finnyás, mozdulataiban, egész kifejezésében és magatartásában sejteti, hogy nem*

földi a származása, nemes és választékos, mint a nagyvilági termék és társaságok hölgye, ki bizonyos negédeességgel és büszkeséggel árulja el idegen csillogásait és ékszereit: míg Gvadányi múzsája az egyszerű magyar parasztleány, aki keresetlen természetességgel beszél, amint agyában megvillan, szívében megnyilatkozik, nem válogat, nem mesterkél, aki nem veszi számba a finomabb illekedés tekinteteit, sem a divatos díszre, sem a csinos beszédre nézve; sokszor pajkos és nyers is, akinek nincs meg az érzéke a kellő maga-mérséklet iránt, sőt nem egyszer eljár a nyelve, mintha végigtáborozott volna a huszársággal harcaiban és vigalmaiban, mintha nem is egyszerű parasztleány, hanem kalandos markotányosné lenne”. (Gróf Gvadányi József. Budapest, 1894.)

Petőfi Sándor nagy gyönyörűségét lelte a lovasgenerális költészetében. „Nincs abban sok cifra poétai szépség, / De nagyon annál több igaz magyar épség, / S nagy mértékben aztat bélyegzi elmésség, / Azért is olvasni lelki gyönyörűség.” – írja róla. (1845.) Most is elég költő fogyaszítja a tintát, de ezek nem úgy írnak, mint a régiek: „Ember azt sem tudja, hol tanultak nyelvet? / Beszédjek, nem tudni, magyar-e vagy német? / Magyar konstrukció végkép elenyészett, / S nagy szomorúsággal lehet nézni eztet.” Ez a Gvadányi-stílust pompásan utánzó emlékvers a halhatatlan lírikus hódolata a jóízű magyarságú epikus előtt. Ha kortársaim, a korcs magyarok – úgymond a kegyeletes utód – elrontják appetitusomat a maguk éktelen magyartalanságával, a kegyelmed könyvét veszem elő, annak igazi magyar beszédjével mulatok. (A régi jó Gvadányi.) Prózai munkáiban is megemlékezett kedves költőjéről: „Istenemre! Sokért nem adnám, ha én írtam volna a Peleskei Nótáriust. Meg vagyok elégedve, ha az én munkáim olyan sok jó órát szereznek másoknak, mint nekem szerzett Gvadányi”. (Úti levelek.)

Arany János méltánylása melegebb volt, mint a Kazinczy Ferenc után igazodó hivatásos irodalomtörténet-íróké. Írói arcképeiben rámutatott arra, hogy Gvadányi Józsefnek olyasmi sikerült, ami egynek sem összes magyar elődei közül: megteremtette a Peleskei Nótárius és Rontó Pál alakját, kicsinynek-nagynak nemzedékről-nemzedékre fennmaradó jó ismerősét. „Nem tudom, szerencse-e

nagyobb vagy költői érdem, ha valamely költőnek sikerül a képzelet világából oly alakot idézni elő, mely a nép minden osztályában ismerőssé válva, mintegy az élők, a járókelők közé vegyül, idő folytán a nemzeti monda hagyományos alakjaihoz csatlakozik s az együgyűbbek előtt mint valóságos élő személynek marad fenn emlékezete. Mindenesetre költői érdem, melynek természetét vizsgálni méltó is, érdekes is.” (Prózai dolgozatai.)

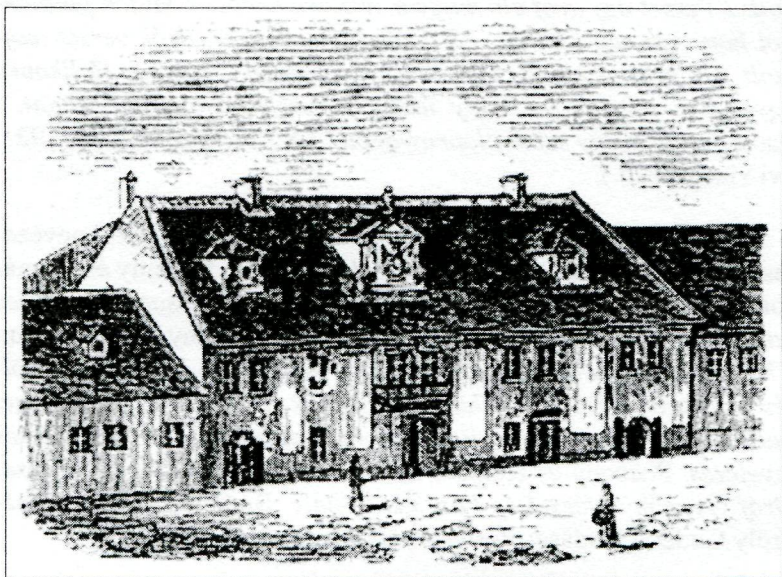
Mészöly Gedeon szép strófákkal áldozott a lovas-generális emlékének s *Petőfi Sándor* nyomdokait követve a stílusutánzás művészetével dicsérte a költőt: „*Gondoljuk meg: az is mely igaz érdem volt: / Verset egy gróf élő magyar nyelven koholt, / Midőn palotákból honi szó majd kiholt, / S poéta franc, német, deák verset majmolt. – E gróf úr idegen maszlagot nem rágott, / Magyar Helikonra egyenesen hágott, / S mely utat Gvadányi huszárosan vágott, / Azon indult Arany szedni laurus-ágot.*” (A *Pöstényi Fürödés* 1921. évi kiadásában.)

Kiadások. – Gvadányi József munkáinak kiadásai közül nevezetesebbek: *Egy falusi nótáriusnak budai utazása.* Pozsony és Komárom, 1790. – *A mostan folyó ország gyűlésének satyrico criticé való leírása.* Pozsony, 1791. – *Rontó Pál.* Pozsony és Komárom, 1793. – *Unalmas órákban vagyis a téli hosszú estvéken való időtöltés.* Pozsony, 1795. – *A falusi nótáriusnak elmélkedései, betegsége, halála és testámentoma.* Pozsony és Komárom, 1796. – *Verses levelezés.* Pozsony és Komárom, 1798. – Négyesy László kiadása: *Gróf Gvadányi József és Fazekas Mihály.* Budapest, 1904. – Mészöly Gedeon kiadása: *Pöstényi fürödés.* Budapest, 1921.

Irodalom. – Az előbbi fejezetekben egybeállított munkák közül különösen a következők. – *Arany János prózai dolgozatai.* Budapest, 1879. (Írói arckép.) – Szinnye József: *Magyar írók élete és munkái.* III. köt. Budapest, 1894. (Életrajz, bibliografia, repertórium.) – Széchy Károly: *Gróf Gvadányi József.* Budapest, 1894. (Részletes életrajz.) – Négyesy László: id. Gvadányi-kiadás. Budapest, 1904. (Bevezető tanulmány.) – Badics Ferenc: Horváth Ádám és Gvadányi József. *Képes magyar irodalomtörténet.* Szerk. Beöthy Zsolt és Badics Ferenc. I. köt. 3. kiad. Buda-

pest, 1906. (Írói arckép.) – Gragger Róbert: Irodalomtörténeti forrástanulmányok. *Irodalomtörténeti Közlemények*. 1913. évf. (Forrástyomozás.)

Gvadányi szakolcai lakóháza.

U t ó s z ó

Pintér Jenő (Cegléd, 1881 – Budapest, 1940) irodalomtörténész hatalmas összefoglaló munkájának *Gvadányi Józsefről* szóló fejezetét tartja kezében az olvasó önálló kiadvány formájában. (Az eredeti mű bibliográfiai adatai: P. J.: *A magyar irodalom története. Tudományos rendszerezés.* 4. köt. *A magyar irodalom a XVIII. században.* Bp. 1931. Franklin Társulat. A *Gvadányi József* című rész a 408-469. oldalon található.)

Mi indokolja a több mint 70 évvel ezelőtt született portré újbóli megjelentetését? Először: ily módon kívántunk hozzájárulni *Rudabánya* – ahol e könyv kiadója, az országos gyűjtőkörű *Érc- és Ásványbányászati Múzeum* is működik – művelődéstörténeti, ezen belül pedig irodalmi emlékeinek alaposabb megismertetéséhez. Másodsor: mivel ez az egyik legjobb összefoglalása *Gvadányi* életének és munkásságának, szerettük volna a feledés homályából kiemelni és könnyebben hozzáférhetővé tenni az írást mindazok számára, akik érdeklődnek a régi magyar irodalom vagy konkrétan a *Falusi nótárius...* szerzője iránt. S volt még egy harmadik, kevésbé elhanyagolható szempontunk is. A költő-generálisnak már nem, de családjának (elsősorban nagyszüleinek) 45 esztendeig köze volt a helyi ércbányászathoz is: 1683 és 1728 között előbb *gróf Gvadányi Sándor*, majd 1700-ban bekövetkezett halála után özvegye, *gróf Forgách Dorottya* műveltette a rudabányai rézlelőhelyet. Az egyébként sok gonddal-bajjal járó bányászat a *Rákóczi-szabadságharc* alatt még a fejedelem figyelmét is felkeltette: 1707-ben *Bercsényi Miklós útján*, 1709-ben pedig két alkalommal személyesen utasította *Borsod vármegyét*, hogy a rudabányai bányászoknak adjanak meg minden kedvezményt az adó- és kvártélyterhek elengedésével, mert fontos, közérdekű munkát végeznek a haza javára. (Soós Imre: *Rudabánya története 1880-ig. III. A Gvadányiak rézbányászata 1692–1728.* = Pantó Endre et al. szerk.: *Rudabánya ércbányászata.* Bp. 1957. OMBKE, 25–30. old.)

Befejezésül néhány szót a sajtó alá rendezésről. Az eredeti szöveget változatlan formában, de a mai helyesíráshoz igazítva közöljük. A gyakran előforduló és helykímélés miatt nem egymás alá írt versidézetek sorait – *Pintérrel* ellentétben – a szokásos módon (/ jellel) tagoltuk. Az olvasók tájékoztatása céljából a könyv végén válogatást közlünk az 1931 utáni *Gvadányi-irodalomból*, amit a csaknem háromnegyed évszázada született élet- és pályarajz mai használhatóságához feltétlenül szükségesnek éreztünk. Végül a mellékletben néhány illusztráció kapott helyet, amelyek szemléletesebbé, érdekesebbé teszik a kiadványt.

Rudabánya, 2005. május 28.

Hadobás Sándor

Válogatás az újabb (1931 utáni) Gvadányi-irodalomból

Bibliográfia

VIKTOR Gyula – HADOBÁS Sándor: *Gvadányi József. Bibliográfia.* Rudabánya, 2000. Érc- és Ásványbányászati Múzeum, 52 old. 8 ábra. (Érc- és Ásványbányászati Múzeumi Füzetek 21.)

Gvadányi művei

- GVADÁNYI József: *Egy falusi nótáriusnak budai utazása.* – Kármán József: *Fanni hagyományai.* – Fazekas Mihály: *Ludas Matyi.* Bev.: Kéky Lajos. Bp. 1934. Franklin, XXIV, 190 old. 3 tábla. (Élő könyvek. Magyar klasszikusok. 44.)
- GVADÁNYI József: *Rontó Pál.* Kiad. és bev.: Kovács Máté. Bp. [1941.] Magyar Népművelők Társasága, 94 old. (Magyar Klasszikusok.)
- GVADÁNYI József: *Egy falusi nótárius budai utazása.* Szövegét gond., utószó és jegyz.: Geréb László. Bp. 1957. Magyar Helikon, 222 old. (Kis Magyar Múzeum 2.) – Ism.: *Észak-Magyarország*, 1957. 235. sz.; *Hajdú-Bihari Napló*, 1957. 239. sz. (okt. 11.); *Népakarat*, 1958. 4. sz.; Kovács Győző, *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1960. 2. sz. 281-282. old.
- GVADÁNYI József: *Egy falusi nótáriusnak budai utazása.* – *Rontó Pál.* Sajtó alá rend., bev.: Julow Viktor. Bp. 1975. Szépirodalmi Kiadó, 434 old. – Ism.: Tamás Anna, *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1979. 2. sz. 223-224. old.
- GVADÁNYI József: *Egy falusi nótáriusnak budai utazása.* Békéscsaba, 1918. Tevan, 163 old. Divéky József fametszeteivel. (Tevan amatőr könyvek 5.) – (Reprint kiadás, Bp. 1978. Magvető Könyvkiadó.)
- Gvadányi József és Fazekas Mihály válogatott művei.* Utószó és sajtó alá rend.: Mezei Márta. Bp. 1995. Unikornis Kiadó. (A magyar költészet kincsesháza 32.) (*Egy falusi nótáriusnak budai utazása: 7-109. old.*)

GVADÁNYI József: *Badalai quártélyozás.* [Beregszász,] 1999. Minerva Kiadó, 95 old.

Élet- és pályarajzok

- CSORBA Zoltán: *Gvadányi József élete és munkái. Születésének 250. évfordulójára.* Miskolc, 1975. II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár, 78 old. 7 tábla. (Tartalom: Gvadányi József élete. 3-15. old. – Gvadányi szépirodalmi művei. 16-47. old. – Gvadányi történelmi művei. 48-57. old. – Összegezés. 58-68. old. – Utószó helyett.; Gvadányi József összes művei időrendi sorrendben.; Elveszett művei.; Gvadányi szépirodalmi munkái.; Gvadányi történelmi művei.; Képjegyzék.; Bibliográfia. 69-78. old.)
- KOVÁCS Dénes: *Gróf Gvadányi József élete és munkái. Irodalomtörténeti tanulmány.* Bp. 1884. Révai, 85. old. (Tartalom: Gvadányi élete. 3-23. old. – Gvadányi jellemzése. 24-40. old. – A Peleskei Nótárius és röpiratai. 41-65. old. – Rontó Pál és Gróf Benyovszki[!] Móricz. 66-81. old. – Történeti munkái és verses levelezései. 82-85. old.) Reprint kiadás, Rudabánya, 2003. Érc- és Ásványbányászati Múzeum.

Tanulmányok, cikkek

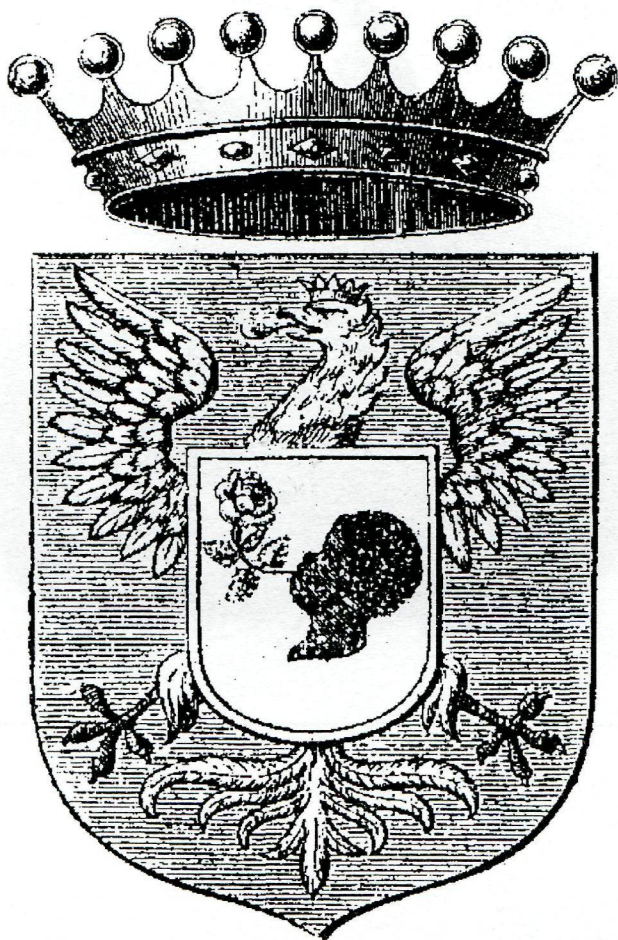
- ALEXA Károly: Gvadányi. = *Élet és Irodalom*, 1975. 42. sz. 7. old. (Születésének 250. évfordulójára.)
- [ANTAL Gábor] (antal): Gvadányi a revűszínpadon. = *Magyar Nemzet*, 1951. 171. sz.
- BARTA János: Gvadányi és haladó hagyományaink. (Válasz Ge-réb László cikkére.) = *Irodalomtörténet*, 1951. 465-471. old.
- BÍRÓ Ferenc: Egy régi jó konzervatív. Gvadányi József, 1725-1801. = *Új Írás*, 1989. 9. sz. 97-105. sz.
- BÍRÓ Ferenc: Gvadányi József (1725-1801). = B. F.: *A felvilágosodás korának magyar irodalma*. 3. javított és bővített kiadás. Bp. 1997. Bállassi Kiadó, 294-304. old. (Korábbi kiadásai: 1994, 1995.)
- BUSA Margit: Adalék Gvadányi műveinek bibliográfiájához. = *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1955. 100-103. old. (A Pöstyényi fürödés ponyvakiadása.)
- CSANDA Sándor: A szakolcai költő. = CS. S.: *Szülőföld és irodalom*. Bratislava, 1977. Madách, 65-74. old.

- DEÁK Gábor: A történetíró Gvadányi József. = *Borsodi Szemle* (Miskolc), 7. évf. 1963. 2. sz. 65-77. old.
- DEÁK Gábor: A költő és történetíró Gvadányi József. = Dobrossy István (szerk.): *Emlékkönyv dr. Deák Gábor 80. születésnapjára*. Miskolc, 1999. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár, 131-146. old.
- FRIED István: Ősz Generális. Zajtay uram föltámadásai. Gvadányi József és méltatói. = *Magyarország*, 1976. 49. sz. 26. old.
- GERÉB László: Gvadányi József. Halálának 150 évfordulójára. = *Csillag*, 1951. 1283-1290. old.
- GVADÁNYI József emlékezete. Rapcsányi László dokumentumműsora. = *A miskolci Herman Ottó Múzeum Közleményei* 15. Miskolc, 1976. 48-53. old. (Elhangzott a *Kossuth Rádió* adásában 1975. szept. 9-én és 11-én, valamint okt. 20-án.)
- GYÁRFÁS Ágnes: Gvadányi József öregkora és halála. Gvadányi József (1725-1801) és Dónits András levelezése. = *Észak-Magyarország*, 1986. dec. 13. 9. old.
- HAJDÚ Imre: A költő generális. = *Észak-Magyarország*, 38. évf. 1982. dec. 18. 21 kép. (Az *Irodalmi barangolások* c. sorozatban.)
- HAJDU Imre: A költő-generális: Gvadányi József. = *Új Észak*, 2. évf. 1996. 112. sz. (május 14.), 6. old. 1 arckép. (*Szép szülőföldünk (szép)irodalma* 44.)
- HEGEDŰS Géza: Gvadányi József (1725-1801). = H. G.: *A magyar irodalom arcképcsarnoka*. 1. köt. Bp. 1992. Trezor Kiadó, 84-87. old. 1 arckép. – 2. kiad.: Bp. 1993.
- HEGYI József: „Születtem Borsod vármegyében”. Emlékezés Gvadányi Józsefre. = *Észak-Magyarország*, 1975. okt. 16. (Születésének 250. évfordulója alkalmából.)
- JULOW Viktor: Gvadányi József. = Gvadányi József: *Egy falusi nótáriusnak budai utazása. Rontó Pál*. Sajtó alá rend. és bev.: –. Bp. 1975. Szépirodalmi Kiadó, 5-71. old.
- KOSZTOLÁNYI Dezső: Gvadányi József. = *Pesti Hírlap Vasárnapja*, 1935. ápr. 14. – U. a.: *Ellenzék* (Kolozsvár), 1935. ápr. 7.; – K. D.: *Lenni vagy nem lenni*. Bp. 1940. 91-97. old. – K. D.: *Látjátok, feleim*. Bp. 1976. 78-84. old.
- [LUKÁCSY Sándor] L. S.: Gvadányi József (1725-1801). = *A magyar irodalom története*. Főszerk.: Sötér István. 3. köt. *A magyar irodalom története 1772-1849-ig*. Szerk.: Pándi Pál. Bp. 1965. Akadémiai Kiadó, 105-114. old.

- PENKE Olga: Millot abbé munkássága és világtörténetének magyarországi hatása. = *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1984. 1. sz. 90-108. old. (Gvadányi *A világnak közönséges históriája* c. művét nagyrészt Millot munkájából fordította.)
- PÉNTÉK János: Román eredetű elemek Gvadányi József munkáiban. = *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* (Kolozsvár), 1967. 13-23. old.
- PURUCZKI Béla: Szendrőtől Szokolcáig. = *Magyar Nemzet*, 1978. máj. 7. 9. old. (Gvadányi József életútja.)
- SZALATNAI Rezső: A jó öreg Gvadányi. = *Kis Újság*, 1951. 240. sz. (okt. 14.) 7. old.
- SZALATNAI Rezső: Gvadányi estéje. = Sz. R.: *Arcképek, háttérben hegyekkel*. Bp. 1969. Szépirodalmi Kiadó, 56-64. old.
- SZALATNAI Rezső: Az öreg generális. = *Népszava*, 1971. dec. 21. 2. old. (170 éve hunyt el Gvadányi József.)
- SZALATNAI Rezső: Kétszázötven éve született Gvadányi József. = *Magyar Nemzet*, 1975. okt. 16. 4. old.
- SZAUDER József: Geréb László Gvadányi-cikkéhez. = *Csillag*, 1951. 1516-1523. old.
- SZAUDER József: Gvadányi József (1725-1801). = *A magyar irodalom története 1848-ig*. 3. átd. kiad. Szerk. —. Bp. 1968. Gondolat, 214-217. old. 1 kép.
- SZILÁGYI János: Egy ismeretlen Gvadányi-vers. = *Irodalomtörténet*, 1961. 325-327. old.
- TIDRENCZEL Sándor: A régi jó Gvadányi. = *Szabolcs-Szatmári Szemle*, 1975. 4. sz. 59-64. old.
- VÉRTES O. András: Gvadányi egy lappangó munkája. = *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1948. 144-150. old. – Különlenyomat is: Bp. 1949. Antiqua, 12 old. (Az Egy a Rhénus vize partján táborozó magyar lovas katonának... c. Gvadányi-műről.)

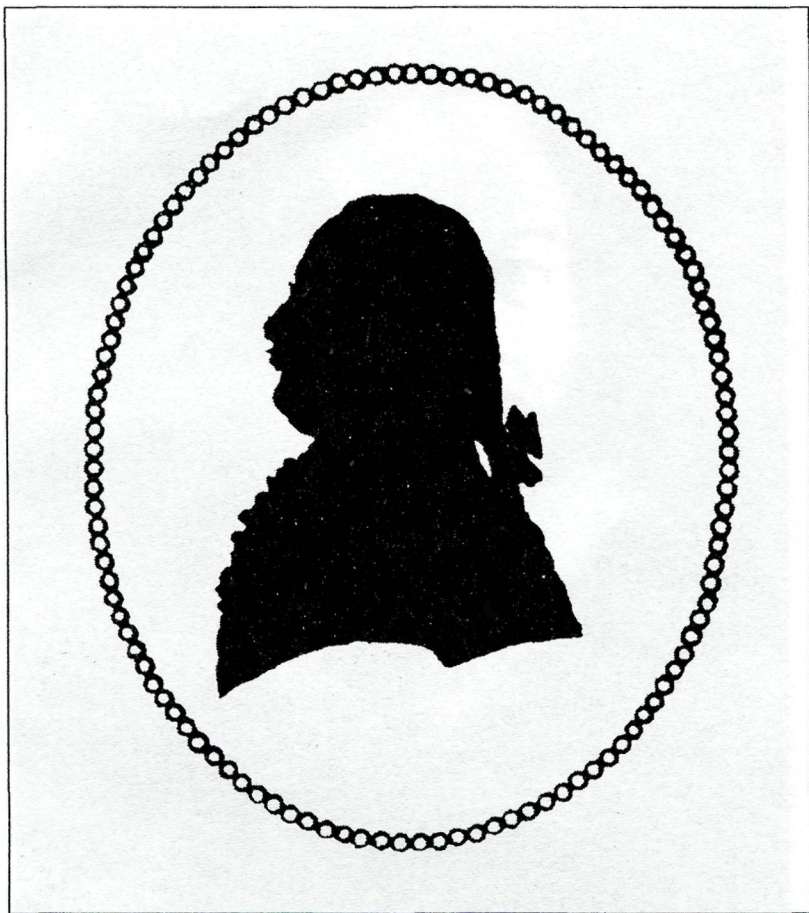
Mellékletek

A Gvadányi család címere.

*Gvadányi József arcképe.
(Könyomat az 1860-as évekből.)*

Gvadányi József árnyképe.

*Gvadányi József időskori portréja
(Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnoka, Budapest)*

PÖSTÉNYI-
FÖRÖDÉS

2' mélyen

Egy Magyar Lovas Ezeredből való

S Z Á Z A D O S

22 orszá történi

MULATSÁGOS DOLGOKKAL,

első Magyar nyelven, Versebbe foglalt,

1787. Ezeredobé. Rák Havának 12. napján.

Nyomatattott Tiszkvitskén,

2' Caspium Tenger partján azon Ezeredobé.

*Gvadányi első, nyomtatásban megjelent könyvének címlapja
(1787).*

EGY
FALUSI NÓTÁRIUSNAK
BUDAI
UTAZÁSA,

MELLYET
önmön maga abban esett
VISZSZONTAGSÁGAIVAL EGYGYÜTT
az elaludt vérű
MAGYAR SZÍVEK'
fel serkentésére, és múlatfágára
E' VERSEKBE FOGLALTT.

Pozsonban és Komáromban,
WÉBER SIMON PÉTER költségével és berqivel 1790.

*Az Egy falusi nótárius budai utazása... első kiadásának címlapja
(1790).*

GVADÁNYI JÓZSEF

EGY FALUSI NÓTÁRIUSNAK
BUDAI UTAZÁSA

RONTÓ PÁL

SZÉPIRODALMI KÖNYVKIADÓ

*Gvadányi József két legismertebb művének modern kiadása
(1975).*

*Gvadányi József mellszobra Rudabányán.
Pásztor János alkotása, 1925.*

T a r t a l o m

[Előszó]	3
Adatok Gvadányi József életéhez	4
Egy falusi nótárius	11
Rontó Pál	27
Gvadányi József verses levelei	37
Gvadányi József egyéb munkái	42
A Gvadányi-irodalom	51
<i>Utószó</i>	55
<i>Válogatás az újabb (1931 utáni) Gvadányi-irodalomból</i>	57
<i>Melléletek</i>	61

Az Érc- és Ásványbányászati Múzeum legutóbbi kiadványaiból

- A *rudabányai vasérctelep a korai szakirodalomban. 1882-1939.* Szerkesztette: Szakáll Sándor. Rudabánya, 2001. 134 old. (Érc- és Ásványbányászati Múzeumi Füzetek 22-23.)
- Az *Érc- és Ásványbányászati Múzeum Közleményei I.* Szerkesztette: Hadobás Sándor. Rudabánya, 2004. 123 old.
- Az *Érc- és Ásványbányászati Múzeum Közleményei II.* Szerkesztette: Hadobás Sándor. Rudabánya, 2005. 142 old.
- Balogh Béla – Oszóczki Kálmán:** *Bányászat és pénzverés a Gutin alatt. Nagybánya és környékének bányászata, ércfeldolgozása és pénzverése 1700 előtt.* Miskolc – Rudabánya, 2001. 166 old. (Közös kiadás a Miskolci Egyetemmel.)
- Benke István:** *Telkibánya bányászatának története.* Miskolc – Rudabánya, 2001. 172 old. (A Miskolci Egyetemmel közös kiadás.)
- Garami Evelin:** *A rudabányai vasércdúsító-mű története.* Rudabánya, 2005. 92 old. (Érc- és Ásványbányászati Múzeumi Füzetek 34.)
- Hadobás Sándor:** *A szülőföld vonzásában. Válogatott írások.* Edeleny – Rudabánya, 2003. 121 old. (Közös kiadás az Edelenyi Városi Könyvtárral.)
- Hála József – Landgraf Ildikó:** *Magyarországi bányászmondák.* Rudabánya, 2001. 123 old. (Érc- és Ásványbányászati Múzeumi Füzetek 24-25.)
- Hazslinszky Tamás:** *A Baradla-barlang 19. századi nevezetes látogatói.* Rudabánya, 2004. 92 old. (Érc- és Ásványbányászati Múzeumi Füzetek 33.)
- Hubbás Éva:** *Benkő Ferenc egyetemjárása.* Rudabánya, 2004. 141 old.
- Kovács Sándor:** *Gróf Gvadányi József élete és munkássága. Irodalom-történeti tanulmány (1884).* Rudabánya, 2004. 86 old. (Reprint kiadás.)
- Lux Gyula:** *Nyelvi adatok a délszepesi és dobsinai német nép településtörténetéhez.* Rudabánya, 2004. 110 + IV old. (Érc- és Ásványbányászati Múzeumi Füzetek 32.)
- Mikulik József:** *A bánya- és vasipar története Dobsinán. (1880).* Rudabánya, 2003. 80+IV old. (Reprint kiadás.)
- Münnich Adolf:** *A felső-magyarországi bányapolgárság története. (1895).* Rudabánya, 2003. 128+2 old. (Érc- és Ásványbányászati Múzeumi Füzetek 30.)
- Poda, Nicolaus:** *A selmeci bányagépekről. Bergmaschinen von Schemnitz.* Miskolc – Rudabánya, 2002. 144 + 126 old. (A Miskolci Egyetemmel közös kiadás.)
- Szakáll Sándor – Morvai Gusztáv:** *Ércutatások Magyarországon a 20. században.* Miskolc – Rudabánya, 2002. 247 old. (A Miskolci Egyetemmel közös kiadás.)
- Szemán Attila:** *Szintes szállítás a magyarországi ércbányászatban a kezdetektől a 19. század derekáig.* Rudabánya, 2003. 88 old. 67 ábra. (Érc- és Ásványbányászati Múzeumi Füzetek 27.)
- Uzsoki András:** *Adalékok az aranymosás történetéhez és technikájához.* Rudabánya, 2004. 92old. (Érc- és Ásványbányászati Múzeumi Füzetek 31.)
- Volny József:** *Gömör megye bányaipara (1867).* Rudabánya, 2003. 44 + IV old. (Érc- és Ásványbányászati Múzeumi Füzetek 29.) (Reprint kiadás.)

A felsorolt kiadványok megrendelhetők a következő címen:

Érc- és Ásványbányászati Múzeum, 3733 Rudabánya, Petőfi u. 24.
Tel.: 48/353-151.